179

БИБЛИОТЕКА СССР имени В. И. ЛЕНИНА

Масса а мехкашкара пролетараш, вIашагIкхета!

# СЕРДАЛО
## свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областен комитета а Грозненски горкома а, Нохч-ГIалгIай АССР-а оргкомитета а Грозненски къахьегамхой депутатий Совета а орган

КIиранди
26
январь
1958 шу
№ 8 (2174)
Мах 20 кеп.

**ССКП Центральни Комитети СССР-а Министрий Совети чIоагIа тешаш я, колхозий сий долча ахархоша, социалистически юрта боахаман берригача къахьегамхоша юрта боахаман ерригa продукташ йоахилга лакхде дIахо а чIоагIа къовсам лоаттаберг хиларах, бахача наха шортта продовольстви яйгача промышленностана бедали йоаккхаш дизза дакъа лоацарг хиларах.**

*(ССКП ЦК-а а СССР-а Министрий Совета а кхайкаал тIара).*

Колхозхошка, МТС-й а совхозий а болхлошка, партийни, профсоюзни, комсомольски организацешка, советски а юртбоахаман а органашка, юрта боахаман специалисташка а берригача болхлошка а

# *Советски Союза Коммунистически партен Центральни комитетеи ССР Союза Министрий Советеи*

# *КХАЙКАРАЛ*

Дукха деза новкъостий!

Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитетои СССР-а Министрий Советои 1957 шерарча юрта боахаман хетаргахьа йола итогаш яр хиланза даргдоацаш лерхI, уж итогаш а ховш, колхозхоша, совхозий, машиний-тракторий станцей болхлоша, партийни, советски, юртбоахаман органаша шоай балха результатий нийса мах бе, юрта боахаме пайда эцанза йисаь торонаш гуча яха, 1958 шера юртбоахаман продукци яккхар дIахо лакхде эша мероприятеш хьалхехьа а белгалъяха йиш хургйолаш.

Вай мехка юрта боахамана 1957 шу хала шу дар. ЛоархIам болча территорен тIа, къаьстта Поволжьен, Къулбехьен Урала, Казахстана районашка,йIаьхъенна йокъал оттарах во хьал эттар. Лохерча а Юкъерча а Поволжьен районашка этта йокъал дицлургдоацача 1921 шера хинначул чIоагIагIа яр. Из иштта доллашехьа, дIадахача шера колхозхоша, МТС а совхозий а болхлоша, юрта боахаман берригача болхлоша, чIоагIа къахьегар бахьан долаш вай мохк Iалашбе йиш хилар кхоачам хиллал долча ялатехи юрта боахаман кхыча продуктехи, хетаргахьа аьлча 1955 шера хиннар миссел ялат кийчдир. 1953 шерца нийсдича ялат кийчдаьд 18 процент дукхагIа, хIаьта кIа 41 процент дукхагIа.

Фийг болча ялатий культураш дика йийба чуийцар Малхбузени Малхбоалени СибирегIен областашка а краяшка а, Къилбаседан Кавказе, Украине, Молдаве, мехка центральни а кхы дукхача а районашка. Колхозашеи совхозашеи шоашта мел деза дIадув фу дизза Iалащдир, дIадахача шерашка хинначул дукхагIа концентрированни, моша, гIожа доакъараш а да царга. Цунца цIаькхаза а дIахьекхар колхозий лоаттама низ а чIоагIале а, социалистически системан боахам толашагIа хилар дувца ца дезилга, бай болеи ихкаи латтташ кӀарадерзадарах йола вай партен политика нийса хилар цIаькхаза а чIоагIдир, Поволжьен, Казахстана, Урала баьх лаьтташ долча районашка йокъал этта йоллашехьа, мехка лоархIам бола дакъа ялат баьх долчеи ихкачеи лаьтташ тIара даьккхар.

ССКП Центральни Комитетои СССР-а Министрий Советои иштта белгалдаккханза даргдоацаш лерхI, хьадоала ялат дукхагIа хилийтарна хьийкъа ялаташ раздельни хьисапе чуэцилга шерра доаржадаро новкъостал даь хилар. 1957 шера из способ юкъейоалайир дукхача республикашка, ше дика хилар хьа а хьекхар цо. Къаьстта шера яьржар из Российски Федерацен колхозашкеи совхозашки фийг бола культураш хIама ца эшшаш ахаш раздельни чуийцача. Раздельни ялат чуэцилга шерра юкъедоаладир СибирегIа а. Масала, Красноярски крае. 72 процент ялат раздельни чуийцар. Цу способо колхозашкеи совхозашкеи торо хилийтар комбайнашца духхьал чуэцаш хинначул 10 ди хьалхагIа ялат чуэца доладе а ялат чуэцаш дIайода ха чIоаггIа лоацъе а. Из бахьан долаш гуйран хулача шелалех ялат лораде а миллионаш пунташ ялат ца доадеш чуэца а йиш хилар.

1957 шера доккхий толамаш даьхар вай мехкарча свеклаш дIаювраша. 1956 шерца нийсдича шекар доаккха свеклаш дIаюв кхаш 100,2 эзар гектар дукхагIа хилар, хIаьта свеклай хьувкъар 15 процент лакх а делар.

1957 шера чуена свеклаш хьалха дIадахача шерашца нийсдича эггара дукхагIа яр. Колхозашеи совхозашеи 1956 шера хинначул 69 миллион центнер дукхагIа свеклаш чуийцар. 1956-1957 шерашка даьккхачул 1,2 млн. тонн шекар даккха торо лургья цо. Иштал дукха шекар вай мехко цIаккха даьккхадац. Къаьстта дика къахьийгар Украински ССР-а свеклаш юврааша, республике юккъера лаьрхIача 1277 эзар гектар лаьттан тIара хIара гектара тIара 210 центнер шекар доаккха свеклаш яьхар цар, хIаьта Винницки областа колхозаша — 223, Хмельницки — 237, Ровненски — 293 центнер гектара тIара йоаккхаш дерригача кхаш тIара шекар доаккха свеклаш яьхар. Киргизски ССР-е юккъера лаьрхIача хий дехкача лаьтташ тIара цхьан гектара тIара 372 центнер шекар доаккха свеклаш яьхар. ЛоархIам болаш гIулакхаш карагIдаьлар РСФСР-а колхозаштеи совхозаштеи, паччахьалкхенна шекар доаккха свеклаш дIаялара план тIеххоачаш а еш. Шекар доаккха свеклаш йолаш РСФСР-а областашта юкъе эггара доккхагIа дола толамаш даьхар Курски областа колхозаша. Шекар доаккха свеклаш яхар 1953 шерца нийсдича кхозза, 1956 шера хинначул 73 процент лакхдир цар, паччахьалкхенна шекар доаккха свеклаш дIаялара план 141 процент кхоачашъйир.

ДIабийна боамби дегIабара эша хий кIезига хиларахи ха во оттарахи ювзаенна холонаш эша а еш, боамби бувча республикай колхозаша, МТС-ийи совхозийи болхлоша, юрта боахаман специалисташа дIабийна боамби дика а хьувкъийтар, боамби-бедал кийчъяра план мехка ерригa а 1958 шера январа 1 ди отташ кхоачаш а йир. Боамби дIабийнача цхьан гектара тIара 20,8 центнер боамби-бедал яьккхар. 1955 шерца нийсдича 334 эзар тонн боамби-бедал дукхагIа яьккхай. Боамби-бедал кийчъе оттаяь план кхоачашъйир Узбекски ССР-а, Таджикски ССР-а, Туркменски ССР-а, Азербайджански ССР-а юрта боахаман къахьегамхоша. Цу республикаша иштта кхоачашйир каракуль а чиллан бурилгаш а кийчъяра планаш.

1957 шера дика толамаш даьхар лен а кIомал а бувраша, лени кIомали дика хьувкъийтар, цар дика вIаштIехьа даьккхад дIахо беча балха треста кийчъелга, паччахьалкхенна волокно а лен-долгунецеи кIомалеи ги а дIалуш. 1956 шера хана хинначул укх шера 22 процент лен а, шозза дукхагIа чIегIаш тIера баьккха кIомал а дIабеннаб паччахьалкхенна. 1957 шера дукхача областаша, краяша, республикаша дика хьувкъийтар коартолаш, овощаш, сомаш, комсаш.

Юрта боахаман дерригa доакъош чехкка лакхдеш, ялат даккхар дебадеш, доакъарий база чIоагIъеш партеси правительствоси дIадихьача экономически организационнии гIулакхаша мехка чухь хьайбаш дебаделга Iалащдир.

1958 шера 1 январь тIакхоачаш колхозашкеи совхозашкеи дIадахача шерца нийсдича доахан 4 миллиони 600 эзари корта тIакхиитар, дахка доахан — цхьа миллион дукхагIа хилар, хьакхарч 5 миллиони 900 эзари, жа 9 миллиони 400 эзари дукхагIа корта тIакхийтар.

Доахан дебарца цхьана лоархIам болаш лакхйир хьайбай продуктивность, шура, даьтта, тха, кхыйола продукташ дукхагIа йоах.

1957 шера халкъа юккъе—бригадашка, колхозашка, совхозашка араьлар укх гаргарча шерашка бахача наьха цхьан сага сих хьаибаех йоаха продукташ яхарна США-на тIехьакхе а цунца халкъа материальни вахара хьал-торо дIахо лакхъеш боккха гIа боаккхаш дIахьалха довла а аьнна йолаяь инициатива.

Цу дикагIа йолча колхозий из инициатива ССКП Центральни Комитето хьал а лаьцар, бокъонца йола дерригхалкъа, миллионаш нах чуозаш яхь хинна дIа а эттар. Цунна юкъе яьлар ерригa колхозаш, совхозаш, МТС-аш, районаш, областаш, краяш, ерригa союзни республикаш. Из яхь леларо хьахьокх, советски юртарча къахьегамхой дешаш а гIулакхаш а цаIаш хилар. Дукхача колхозаша, совхозаша, бIарччача районаша хоамаш ду юрта боахаман лаьттан хIара бIаь гектара тIара 100 а кхы дукхагIа а центнер дулх, 400—500 центнер шура яккха аьнна шоаш тIаийца декхараш толам болаш кхоачашдеш хиларах.

Молдавски ССР-а Чадыр-Лунгски района, Винницки областа Крыжопольскии Винницкии районий, Сталински областа Марьински района колхозаша юрта боахаман лаьттан хIара бIаь гектара тIара 70—100 центнер дулх, 280—350 центнер шура яккха аьнна шоаш тIаийца декхараш кхоачашдир, 1957 шера уж продукташ йоахилга шозза-кхозза лакх а дир. Винницки областа Крыжопольски района Карл Маркса цIерагIча колхозо лаьттан хIара бIаь гектара тIара лерхIаш 136 центнер дулхи 397 центнер шуреи яьккхар, Одесски областа Березовски района Буденне цIерагIча колхозо — 120 центнер дулхи 450 центнер шуреи, Киево-Святошински района Ильича цIерагIча колхозо — 100 центнер дулхи 425 центнер шуреи, Курски областа Хамутовски района Калиновка яхача юрта колхозо — 102 центнер дулхи 280 центнер шуреи, Тамбовски областа Мичурински района Коминтерна цIерагIча колхозо—102 центнер дулхи 263 центнер шуреи, Чувашски АССР-а Вурнарски района Ленина цIерагIча колхозо — 115 центнер дулхи 301 центнер шуреи.

Цар тешал ду хьалхашка оттадаь декхар нийса хиларах вай юрта боахаhи йолйолча йоккхийча торонех.

Колхозхоша, совхозий болхлоша, юрта боахаман специалисташа дика къахьегарах толам боллаш кхоачашду 1954 шерца нийсдича 1960 шера мехка шура яккхар ерригa а шозза лакхдолда аьнна ССКП ЦК-а январски (1955 ш.) Пленумо оттадаь декхар. Укх тIехьарча кхаь шера колхозашеи совхозашеи шура яккхар хIама ца эшшаш шозза лакхдаьд. цунца РСФСР-а колхозашеи совхозашеи — 1,9, Белорусски ССР — 2,2, Украински ССР — 2,3, Молдавски ССР — 2,7. Боахамий ерригача категорешка шура яккхар ерригa а цу хана чухь 43 процент лакхденнад.

ССКП ЦК январски Пленумо 1955 шера соцам бир 6 шера чухь, вешта аьлча, 1960 шера, колхозашка цхьан Iаттагара шура яккхар юккъера лаьрхIача 1700 килограммал кIезигагIа доацаш лакхдолда аьнна. Из задани тIехкхоачашъяьй, 6 шера а йоацаш, духхьал 3 шера, 1957 шера колхозашка беттача цхьан Iаттагара шура яьккхар юккъера лаьрхIача 1072 килограмм, хIаьта 1957 шера — 1858 килограмм. Вай колхозашта карагIдаьннача цу доккхача гIулакхо советски нах чIоагIа гIадбуг.

1960 шера 3100 килограмм шура яккха аьнна задани йолча совхозаша 1957 шера юккъера лаьрхIача цхьан Iаттагара 2700 килограмм шура яьккхар.

Юрта боахаман лаьттан хIара 100 гектара тIара лерхIаш эггара дукхагIа шура яьккхай Московски, Ленинградски, Калининградски, Черновицки, Харьковски, Черкасски, Киевски, Винницки областей, Литовски ССР-а, Эстонски ССР-а колхозашеи совхозашеи.

Шура яккхар дегIадарои колхозий а совхозий а хьайбаш лоархIам боллаш дебарои торо хилийтар мехка чухь шура кийчъяр лакхде. ЦК-а январски Пленумо шии соцамаш тIа оттадаьд, 1954 шерца нийсдича 1960 шера шура кийчъяр 1,8 кIезигагIа доацаш лакхде деза аьнна. Из задани а, 6 шера а йоацаш, кхаь шера кхоачашъяь я.

1954 шера мехка боахамий ерригача категореша кийч а йир царгара ийца а ийцар 11,3 миллион тонн шура, хIаьта 1957 шера — 20,5 миллион тонн, е 1954 шера хинначул 81 процент дукхагIа.

Колхозашеи совхозашеи карайица, шура луш дола доахан дегIадоаладара лакхара хьокхамаш даьха хиларо бизза тешам хулийт, сега сих лаьрхIа шура яккхарна 1958 шера США-на тIехьакхе вай йизза торонаш хилар.

Шура луш долча хьайбай боахама чухь йоккхий резерваш йолаш да вай. Цо тешам хулийт областешкеи республикашкеи цхьан шера 30—40 а кхы совгIа а процент шура яккхар айдарах. Тульски область дукха ха йоацаш, Российски Федераце шура яккхарна тIехьа латтарех яр, цига колхозашка юкъера лаьрхIача 1954 шера ерригa а 1100 килограмм шура мара яккхаяц. 1957 шера хIара Iаттагара шура яккхар 2727 килограммага кхаьчад. Дахача шера областо паччахьалкхенга дIа а еннай ехка а ехкай 125 эзар тонна шура е 1954 шера чул 2,5-за дукхагIа, хIаьта 1956-ча шера енначул 28 процент дукхагIа.

Доккхийча толамашца кхоачашду шоай декхараш рязанскерча хьайбаш леладераша. Цар укх дIадахача шера колхозашка хIара Iаттагара 3200 килограмм шура яьккхай. 1956-ча шерага диллача 600 килограмм лакхденнад шура яккхар, хIаьта 1953-ча шерага диллача 1800 килограмм лакхденнад. Областан совхозашка хIара Iаттагара шура яккхар юкъера лаьрхIача 3642 килограмм хиннад, е 1956-ча шера чул 360 килограмм дукхагIа.

ДIадахача шера Литовски ССР колхозашеи совхозашеи шура яккхар 49 процент айдаьд, Белорусски ССР — 40 процент, Узбекски ССР—33 процент, Туркменски ССР — 32 процент, Волынски областо — 42 процент, Удмуртски АССР — 44 процент, Киевски, Тернопольски, Калужски областаша — 40 процент айдаьд.

Иштта дукхагIа хиннад дулх доаккхилга, къаьстта хьакхий дулх доаккхилга. Цунца дулх даккхар дукхагIа лакхдаьд Украине, Молдаве, Литве. 1956-ча шерага диллача Украинан колхозашеи совхозашеи 30 процент дукхагIа дулх даьккхад, хьакхий дулх — 36 процент, кхаьба кийчъяьй 5 миллион хьакха, 3 миллион совгIа хьакха кхоабаш а латт. Юрта боахаман 100 гектара лаьттана лаьрхIача 30 центнер дулх даьккхад дийна долаш эзача, е 1956-ча шера хинначул 7 центнер дукхагIа. 1957-ча шера оахача лаьттан 100 гектара лаьрхIача, Украински ССР колхозашеи совхозашеи 17 центнер хьакхий дулх даьккхад, хIаьта Винницки, Сталински, Харьковски, Киевски, Черкасски областей колхозашеи совхозашеи 20—23 центнер йоаккхаш.

Молдавски ССР колхозашкеи совхозашкеи цхьан шера дулх даккхар шозза совгIа дукхагIа хиннад. Цунца лоархIам болаш да, из даккхар, хьакхий дулх даккхар санна, бежан дулх даккхарах а хилар, 1956-ча шерага диллача 1957-ча шера шозза совгIа дегIаденад из.

Российски Федераце дулх даккхара дика доккхий толамаш даьхад Краснодарски края колхозашеи совхозашеи. 1957-ча шера цига дулх даккхар айденнад 38 процент, хIаьта хьакхий дулх даккхар 60 процент. Юрта-боахаман 100 гектар лаьттанна лаьрхIача 36 центнер дулх даьккхад.

1957-ча шера, цул хьалха дIадахача шерашкарчул дикагIа вIашагIделла хиннад мехка колхозашкеи совхозашкеи доахан доажадеш а чуоттадаь кхоабаш а дорстаделга. Доахан дика доажадеш а чуоттадаь кхоабаш а дорстадар бахьан долаш дIалуча хIара бежанна дулха дозал тIакхийттад, цу гIулакхо цу шера даь Iаьсий дIадалар чухнахьа а даьккха 1 миллион доахан дукхагIа хилийтад 1956-ча шера хинначарел. Из дика хилар, мехка дулх дукхагIа хилийтарна, цунца тIехьа тIадоагIача шерашка бежан дулх даккхар шерде а из кийчде а дикагIа йиш хулийт цо.

Производство дегIаярца колхозашеи совхозашеи айдаьд паччахьалкхенна дулх дIалулгеи дохкилгеи. Ханал хьалха, 1957 шера 1-ча декабрга мехка гIолла йизза кхоачашъяьй шера йола дулха заготовка яреи из дохкареи план. 1957-ча шера мехка чухь заготовка а яьй ийца а ийцад 550 эзар тонн дулх, е 1956-ча шера хинначул 12 процент дукхагIа. Украински ССР-е 1957 шера ийца а ийцад заготовка а яьй дулха 1956-ча шерачул 27 процент дукхагIа, Литовски ССР-е — 45 процент, Молдавски ССР-е — 69 процент дукхагIа.

Ханал хьалха кхоачашъяьй хьайбашта заготовка яреи эцареи план Российски Федерацен къахьегамхоша. 1956-ча шерага диллача дулх дукхагIа кийчдаьд 238 эзар тонн. Дикка дулха производство ай а яь паччахьалкхенна дукхагIа дулх дIаденнад Краснодарскии Ставропольскии краяша, Смоленски, Белгородски, Омски Ростовски, Калининградски, Куйбышевски, Ленинградски, Калужски, Кургански, Иркутски областаша.

Мехка дулха производство айяри дулха заготовка яри эггара хьалха хиннад хьакхарч дегIайоалаярна дикагIа уйла тIаяхийта хинначеи, доажадарца а дика чуоттадаь доахани жаи кхабарца а дорстадаьчеи.

Колхозашеи МТС-шеи совхозашеи дулха производство айярна лелабаьча къовсама итогех яр вывод е йиш я. 1957-ча шера цIенхошттара гIулакхаш карагIдаьннад дулха производство айярна, хьахиннача шера из дIахо шердарна мел эшар дола шу да. Укх шеро иштта хьахьекхад, шоай йолча резервех дукхагIа пайда эцаш хуле, вай мехка дукххача районашка шера чухь 30—40 а кхы дукхагIа а процент дулх доаккхилга лакхдергхилар, цунца хIара сага сих дулх даккхара укх герггарча шерашка США-на тIехьакхера дерригача халкъан декхара юкъе лоархIамера дакъа цар кхоачашдергхилар.

ХIаьта гIалат хургдар дулх даккхарна вайна карагIдаьннарий тIех лоархIам бар. КарагIдаьннараш дика дале а, дулх эшарга диллача, цун производство хIанз а дикка тIехьаюсаш я, дулх а дулха продукташ а наха ма эшша Iалашхиннаяц. ССКП ЦК-си Министрий Советои лоархI, дIахо дулха производство айяр, хIанз укх сахьате юрта боахама чухь лоархIамера дакъа хилар. Цунах динза ца доалаш хул, вай дуккха а йолча резервех пайда эцарна чIоагIа къовсам лелабеш болх лелабе безилга.

Из бакъдеш дIахьокхарна доалоргда вай цхьатарра хьалаш долча лоалахарча Омскии Новосибирскии областаша дулх даккхарна а дохкарна а даьчох. Омски областо 1957-ча шера 1956-ча шерага диллача паччахьалкхенна дулх дIадалар лакхдаьд 19,2 эзар тонн, 37 процент, цу ханна Новосибирски областо паччахьалкхенна дулх дIадалар 3,8 эзар тонн кIезигдаьд е 7 процент. Юрта-боахама 100 гектар лаьттанга диллача Омски областе 1,6-за дукхагIа хиннад дулх даккхар Новосибирски областерчул.

Мишта доашхалургда цу тайпара дола бакъдараш? Хьагучох, из да Новосибирски областан партийни, советски, юрта боахама органаша, колхозий, совхозий, МТС-ий хьалхале лелаераша хьаккхарч дукхагIа хилийтарна а уж кхабарна а бокъонца бе безача тайпара болх ца лелабарах, долаш дола доахан доа ца деш дика леладарна доажадеши уж кхоабаши во болх баь хиларах.

Хьакхарч дегIайоалаяра гIулакхи доахан доажадеш а чуоттадаь кхоабаш а дорстадари во вIашагIделла леладарца мара дашха йишъяц, 1957 шера дулх даккхари из паччахьалкхенна дIадалари 1956-ча шераца нийсдича кIезигделар, Казахски ССР, Армянски ССР, Вологодски, Архангельски, Ярославски, Костромской, Пермски, Томски областашка.

ССКП ЦК-си СССР Министрий Советои жа дебадара гIулакхa довзаш дола письмо арадаьккхачул тIехьагIа, колхозашеи совхозашеи дукхагIа хилийтар жа, тха даккхар а цунна заготовка яр а айдир. 1957 шера жа 9,4 миллион дукхагIа хиннад, тха 344 эзар центнер дукхагIа заготовка яьй, е 1956-ча шера хинначул 14 процент дукхагIа. Дикача фух дола жа хилийтарна де деза гIулакхаш чакхдахарах, укх тIеххьарча кхаь шера айденнад дукхагIа мах болаш дола диткъеи ахдиткъеи тха даккхар. Къаьстта жа дукхагIа дебари тха дукхагIа даккхари Iалашдаьд Ставропольски края, Читински, Ростовски, Херсонски, иштта кхыча массехк областешкарча, Казахски ССР-ерча, Киргизски ССР-ерча совхозашеи колхозашеи.

Иштта белгалдаккханза даргдац коа тIара оалхазараш дебадарна карагIдаьнна дика гIулакхаш. 1957-ча шера оалхазараш колхозашкеи совхозашкеи 8,7 миллион дукхагIа хиннад, фуаш 1956-ча шера хинначул 30 процент дукхагIа хиннад. Российски Федерацеи, Украинан, Белоруссен, Казахстана дукхача колхозашка, совхозашка дукхагIа уйла тIаахийта болабеннаб хи тIа лела оалхазараш дебадарна. Цу гIулакха Iалаьмате дика инициатива бIаргаяйтай Сталински областан колхозаша, 1957-ча шера хьал а кхедаь дулха 6 миллион гаргга оалхазар дIадаларца. Одесски областан колхозаша, Днестра, Дуная саца латтача хи йистоехи форда заливехи пайда эцарца, 1957-ча шера дулха хьалкхеяьй 2 миллион боабашк. Краснодарски края Каневски района колхозашеи совхозашеи укх шера хьалкхеяьй 530 эзар боабашк. Цу района Сталина цIерагIча колхозо кхаьба кийчъяьй 150 эзар боабашк, цунца паччахьалкхенна дIа а деннад 180 эзар тонн оалхазарий дулх, е 100 гектар фийг болча ялатийна лаьрхIача 50 центнер дулх а луш.

ССКП Центральни комитетои СССР Министрий Советои лоархI, доахан дебадара гIулакхаи, дулхи шуреи дукхагIа даккхара гIулакхаи мехка чухь йиш хилийтар, цу гIулакха партийнии, советскии, юрта-боахамеи органаша, колхозаша, МТС-ша, совхозаша доакъарий база чIоагIъярна а хьажкIий производство айярна а болх баь хиларца. Доккхал ца деш ала йиш йолаш да, дуккхача областашка, цу дакъе СибарегIа а хьажкIаш шоашта йоагIаш йола моттиг хьалаьца дIаоттар.

Къаьстта боккха лоархIам болаш хилар хьажкIаш доаханна моша доакъар хилийтарна. Нагахьа санна 1953-ча шера колхозашеи совхозашеи 32 миллион тонн силос елла хиннаяле, дIадахача шера — 90 миллион тонна гаргга еллай из, е юкъера лаьхIача хIара Iатта 7 тонна. Концентрированнии гIожеи доакъар кийчдар соахкарчул дукхагIа хиннад. Цу дерригнеша дика йиш хулийт доаханна дика Iа даккхарна, цар продукци дукхагIа хилийтарна.

Колхозашеи совхозашеи балха тIа баьккхача земо хьахьокх, къаьстта силоса яраша, мехка ерригача зонашка гектара тIара кхычар чул дуккха а дукхагIа доакъар луш хилар. Цу гIулакха дика тешал ду 1958-ча шера гурахьа Ерригсоюзни юрта-боахама выставке шоай тIехдика хьокхамаш гойтача дуккха бIаьш йолча колхозашеи совхозашеи. Яраш да царех цхьадараш. Свердловски областан Ирбитски района Бузина яхача колхозо 20,5 гектар лаьттан тIара силоса 1548 центнер хьажкIаш яьхай. Кустанайски областан Тарановски района Кирова цIерагIча колхозо 18 гектар лаьттан тIара, гектара тIера 1090 центнер моша хьажкIаш яьхий. Литовски ССР Вильнюсски района «Заря» яхача колхозе 25 гектара тIа, хIара гектара тIера 902 центнер

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

# Советски Союза Коммунистически партен Центральни комитетеи ССР Союза Министрий Советеи

# КХАЙКАРАЛ

(ДIахододар.)

хьажкIаш яьхай силоса. Московски областан Серпуховски района «Пахарь» яхача колхозо 50 гектара тIара хIара гектара тIера 500 центнер моша хьажкIаш яьхай силоса. Из ишта дале а, цхьаболча колхозийи совхозийи МТС-ий а кхыметтел къаьст-къаьстача областий и республикай а хьалхале лелаеш болчар, из гIулакх тесса леладечар, дIахо а леладечар, дIахо а леладеш да цу лоархIамерча культуран лоархIам ца белга, цунца хьайбай продукташ дегIоахар юха детт цар.

Орловски областерча колхозашкеи совхозашкеи 1957 шера 236 эзар гектар хьажкIаш дIайийнаяр. ДоаггIача тайпара доал динзар цу хьажкIашта. Ахaнел кIезигагIа йолча хьажкIий кхашта мара гIулакх а динзар. Цудухьа дикка дукха дIадийна кхаш дайр. Силоса 46 эзар гектар мара чуэцанзар, хIаьта хIара Iатта 2,6 тонн мара хьажкIий сийлос а кийчйинзар .Цу областе кIезига яц хIара шера доаггIача тайпара доал а деш хьажкIаш дика хьувкъаш йола колхозаши совхозаши,. Глазуновски районерча Чапаева цIерагIча колхозо дIадахача шера хIара 120 гектар кхай тIара 299 центнер мошача хьажкIий яьккхай, хIаьта хIара Iатта лаьрхIа 12 тонн хьажкIий силос а кийчъяьй.

Во лел хьажкIаш лелаяра гIулакх Белорусски ССР-ча Гродненски областа колхозашкеи совхозашкеи а. Цига кхоачам боллаш доал ца дарах хьажкIаш во хьийкъай, хIара Iатта 2,1 тонн мара хьажкIий силос а кийчъяьяц. Дуккхача кхаш тIара х:ажкIаш яйнай. Из иштта дале а областерча Волоковысски района Ленина цIерагIча колхозои кхыча колхозашеи хIара гектара тIара 400 а дукхагIа а центнер йоаккхаш моша хьажкIаш яьхай.

ДIадахача шера доккхий балхаш даьд дIадода ахчеи къахьегами кIезигдеш а, юрта боахаман продукцех дIабода мах чухнахьа боаккхаш а. Колхозаши, совхозаши, МТС-ши дикагIа кхом беш а хьакъалца а нийса а капитальни гIишлонашкеи производстваген доаггIача тайпара ахча дIа а дохийташ, хIара дIа дахача сомах сихагIа пайда а эцаш шеръенна воспроизводство вIашагIйоллаш. ХIара шу тIехьа вай мехка кIезиглуш латт экономически мелеи тIехьайисаи колхозаш. Колхоза тIабоагIа пайда лакхбаларца колхозникашта трудоденех декъа ахча а дукхагIа хул. Колхозашка дисциплина а чIоагIъяннай, къахьегама гIулакх а тоаденнад. Колхозийи совхозийи хьалхале лелаю кадраш хIара денна чIоагIлу.

ЧIоагIа лоархIаме гIулакх дар 1957 шера кхашкарча бригадашкеи хьайбаш леладеча фермашкеи дуккха комсомольцаши кагирхоии балха оахкар. ХIанз кIезига ахац итт класс йола школа а яьккха лакхерча дешара заведенешка заочно дешаш оола мехкарийи кагийнахи, доахан леладечеи кхашкеи болх бе. Духхьал вай мехкарча колхозийи совхозийи доахан леладеча фермашка болх беш 500 эзарнел совгIа комсомольцаши кагирхоии оа.

ЧIоагIача хьинарца тIаоирза къовсам лелабу комсомольцашеи кагирхошеи колхозийи совхозийи юрта боахаман продукцеш яхар лакхдарна. Партийнии комсомольскии организацеш, колхозийи совхозийи хьалхале лелаераш декхарийла ба бригадашкеи, фермашкеи баьхкача кагийча наьхеи мехкарийи масса оагIорахьа терко а йоакхо а еш, дикагIа болх беча опыти юрта боахаман Iилман толамаши царга Iомадайта, цар культурни вахари салоIилгеи вIашагIдолларна новкъостал де.

1957 шерарча итогаша хьахьокх вай юрта боахам сихха лакхлуш латтилга. Лаьттагареи хьайбашкареи хьайоагIа продукцеш дикка дIахо лакхъярнеи, юрта боахаман къахьегамхоша оттадаь декхар — гарггарча шерашка Американ ВIашагIкхийттача Штаташта хIара сага сих животноводстван продукташ яхарна тIехьакхер толамца кхоачашдарнеи дикка лард еллай. ХIанз вайна вIаштIехьа даккха магаргеи вай хьинаргеи, маькарлонгеи хьажжа чакхдаргда из гIулакх. ХIанз колхозашкеи совхозашкеи болабеннаб дIадахача юрта боахаман шера итогаш е. Из болх кхоачашбеча хана мамогга уйла тIаяхийта еза резерваш гучаяхараи уж дIаяхийтараи ,юрта боахаман болх дикагIа а сихагIа а тоабарнеи.

ТIеххьарча шерашка паччахьалкхено юртбоахамга дикка дукха ахча а дахийтар, хIаьта цунна дуккха техника а елар. 1958 шу долалуш вай мехкарча МТС-кеи совхозашкеи 1700 эзар гаргга (15 говра низаца лаьрхIача) трактораши, 450 эзарнел совгIа фийг болча ялата комбайнаши, дуккха кхыйола юртабоахама машинаши я. ХIанз цу Iаламате дукхача материальни ресурсаех бизза пайда эца беза. Паччахьалкхен рузкъа харцахьа ахийтара ма-могга духьалвала веза, хIаьта хIара юрта боахамца болх беш волча болхлочо ца эшача метте из дIаухийтаргдоацаш а юрта боахаман мел йолча торонех бизза пайда эцаргболаш а болх бе а беза.

Ма-могга дикагIа техника вай лелаярга хьажжа сихагIа паччахьалкхено юрта боахаман машинашка дIабахийта мах юха меттаоттаргба, продукцех дIабода мах лох а луш хьабоала пайда лакхлургба, хIаьта вай паччахьалкхен торо дIахо лакхъяларга хьажжа промышленностани юрта боахамани къахьегамхой вахар а тоалургда.

ССКП ЦК-си ССР Союза Министрий Советои лоархI колхозникашеи, колхозницашеи, МТС-ий, совхозий болхлошеи, партийнии, советскии, юрта боахамани организацешеи 1958 шера кхоачашде дезача укх дIахо долхача декхарий терко е езилга.

Вай мехка производительни низаш масса оагIорахьа дегIа а доаладеш партеси правительствоси юрта боахаман массаволча болхлочунга теркам байт производстван экономчиески оагIон цахаддаш къахьегама производительность лакхъяра а производстван издержкаш лохъяра а. В. И. Ленина яьхад «...Къахьегама овсарле лакхъелга керттера дарех цхьа декхар да, хIана аьлча из ца хилча коммунизмага долхилга дизза кхоачашде йиш яц». (Соч., 29 т., 93 оагIув).

Вай йоккхача социалистически юрта боахаман производствос йиш хулийт лаьттанцарчеи хьайбашлеладечарчеи къахьегама овсарле сихха айе а цунца хьаеш йолча юрта боахаман продукцега дIадода

Машинаш вIашагIтохара хьалхара вариант

| | |
|---|---|
| ТIехьа йувза комбайнаш («С—6») | — 5 |
| Тракторaш («ДТ—54») | — 8 |
| Лафетни жаткаш («ЖР—4,9») | — 3 |
| **Кадраш** | |
| Комбайнераш | — 5 |
| Комбайнери помощникаш | — 5 |
| Трактористаш | — 8 |
| Лафетни жаткай машинисташ | — 3 |
| Паркхаш дераш | — 10 |
| Берригаш | 31 саг |
| 24 балха дийнахьа чуийцай | — 1110 га |
| 1 га тIара хьувкъам | — 12 цнт. |
| Цхьан болхлочо | — 36 га |
| баь болх | — 648 цнт. |

Цу цифраша хьагойтача тайпара, дикагIа тоаяь «СК—3» яха комбайнаши «ЖБ—4,9» яха безлафетни жаткаши лелаярцеи, иштта царех пайда эцилга тоадарцеи къахьегамга дIадодар 7-зза лоахденнад. Из вIаштIехьдаьлар, эггара хьалха раздельни ялат чуэцарца раздельни ялат чуэцаш тIехьтайсачарел дикагIа шоаш пайда луш хилар гучадаьккхар самоходни комбайнаша.

ХIанз промышленность «СК—3» яха комбайнаши «ЖБ—4,9» яха жаткаши хьае йолаеннай, хIаьта юрта боахам цу машинашца Iалашбергба.

ХIанз бIаь гектара тIа дIайийна хьажкIаш лелае 25—30 саг веза.

Бакъда, Воронежски областерча Ново-Усмански МТС-а опыто хьахьокх, 1956 шера «Беларусь» яха трактори,боарама аьшкасаьрг а боаллаш, механически диогональни перенос йола квадратно-гнездови способаца хьажкIаш дIаюв сеялкеи, навесной культиватори, силосоуборочни комбайни шоашка хиннача шин механизаторо 130 гектар лаьттан тIа хьажкIаш халкхеяра балхо комплекс чакх а яьккхар, цу лаьттан хIара гектара тIара 375 центнер мошача хьажкIий а яьккхар.

1957 шера 198 гектар лаьттан тIа дIайийнача хьажкIашта гIулакх дир цар, йокъал йолаш из шу хиннадале а хIара гектара тIара 250 центнер мошача хьажкIий яьккхар цар.

Иштта дукха моттигаш я дукхача тайп-тайпарча производствон областашка.

ЛоархIаме да, хIара колхозе, МТС-е, совхозе къахьегама овсарле лакхъяра продукцен единицага дIабода мах лохбара, колхозийи колхозникийи доходаш лакхъяра наькъаш лахар.

ДIахо йодача хана массайолча юрбоахама культурай хьувкъам лакхбар — лаьттанца деча балхий кертера декхар да. Вай декхар да дIахо йодача хана ялат даккхар лакхдар, байи ца оахаш даьда лаьтташи карадерзадара гIулакх мела ца дитар.

ЛоархIаме да колхозаша, МТС-ша, совхозаша, паччахьалкхенгара кхы хьатIа техника ца ехаш, шоашка йолча тракторех, комбайнех, кхыча машинех дикка пайда а эцаш, из болх дIабахьа безилга белгалдаккхар. Вайна ма харра, тIеххьарча 2—3 шера техникан лоархIамера дакъа байи даьда лаьтташи карадерзадеча районашка дIаухийтар. Цудухьа Казахстана, Малхбузен СибарегIен, Урала, Поволжья областашка йоккха торо я техниках пайда эцар тоадарца керда лаьтташ карадерзаде а, фийг бола ялат дIадувш дола лаьтташ шерде а.

Вайцига хIанзолца ялаташ дIадув лаьтташ шердар, дукхагIа долча даькъе, Казахстанереи, СибарегIареи, Уралереи, Поволжьереи байи ца оахаш даьда лаьтташи карадерзадарах хиннад. Из нийса а дар.

Цхьабакъда, хIанз ха кхаьчай вай мехкарча хIара колхозе а совхозе а махулла дукхагIа лаьттаех пайда эцара декхар оттаде.

Нагахьа из гIулакх лаьрххIа кара а ийца колхозийи совхозийи торонашка хьоже, тIаккха кхыча районашка корадоагIаргда аха мегаргдолаш, бIаьш эзараш а, масехк миллион а гектар лаьтташ.

Лаьттанца деча балхий культура айярца кхоачашде йиш я ялатий хьувкъам лакхбелга.

Лаьттанца деча балхий лакхера культура къаьсттача элементех латт. Юрта боахама болхлоша царех цхьаярий къаьстта лоархIам бе безилга белгалдоаккх ССКП ЦК-ас а СССР-а Министрий Совето а.

Хила деза, специалисташа колхоза кулгалхошца цхьана севообороташ къоастаяр а, хIара колхоза, экономическии агрономическии оагIорахьара нийса болаш хувцаш, тайп-тайпара культураш дIаерах хьехам бар а. Цу гIулакха лакхехьара директива ярга хьежа везац. Иштта данза даргдоацаш да хIара колхозе а совхозе а семеноводствон гIулакх къоастадари, къаьстта, цхьайолча районашка дикагIа хьувкъаш долча ялатий а кхыча культурай а сорташ махулла шердара торонаш лехилгеи.

рузкъа а кхы хIама а цунна хьега къа а хадданза чухнахьа даккха. Цудухьа юрта боахаман берригача болхлой уйла тIаяхийта еза производстван экономически оагIонгахьа къахьегама овсарле лакх а ергйолаш, юрта боахаман продукцега дIадодар чухнахьа а доаккхаргдолаш.

Укхаза хьулаенна йоахк социалистически юрта боахаман дукхагIа йола резерваш. Уйла елаш, новкъостий, дIахо йолхача фактай.

1956-чеи 1957-чеи шерашка цхьайолча МТС-ка опытаца лелабаьб юрта боахаман цхьадолча доакъошка комплексни механизацен болх, дикагIа долча тайпара машинаш вIашагIтохилга а деш. Фийг бола культураш чуэцаш Омски областерча Севрянски МТС-а «Иртыш» яхача колхозо укх тайпара хьсккхамаш даьхад:

Машинаш вIашагIтохара шоллагIа вариант

| | |
|---|---|
| Самоходни комбайнаш (шиъ «СК—3», цаI «С—4м») | — 1 |
| Лафетка йоаца жатка (ЖБ—4,9») | — 1 |
| «Белорусь» яха трактор («ЖБ—4,9») | — 1 |
| **Кадраш** | |
| Комбайнераш | — 3 |
| Трактористаш | — 1 |
| Берригаш | 4 саг |
| | — 1006 га |
| | — 18 цнт. |
| | — 250 га |
| | — 4500 цнт. |

Де дезаш да, хIара районе, районе хIара колхозеи совхозеиерригa торонаш а резерваш а лаьрхIа, дуккхача хана юртбоахама ерригача отраслий дегIаяра план оттаяр.

Плана тIа белгалъяьха хила еза, юртбоахама продукцен масса тайпай производство шергара-шу массаза дала дегIаяр, темпаш.

Цунца Iалашде деза, колхозашеи колхозникашеи, шоай лоаIамах дIаювча хIамай план оттаяра бокъонах бизза пайда эцилга; хIара гектара тIа дукхагIа продукци йоаккхаргйолаш, хIамаш дIаювча лаьттай структура тоаелга; земледелен культура лакхъяр тIехь, ялатий хьувкъам лакхбар тIехь, хоадамболлаш къовсам лоаттабергболаш а, продукцега дIабода мах дикка лох а беш, лоархIам боллаш юртбоахама продукцен производство дегIайоалургйолаш а бола болхлой лаха а лаха дIаоттабелга.

Юртбоахама продукци, къаьстта доакъар даккхар лакхдарна тоъал тIоадал йолча районашка пайда ца эцаш йиса, йоккха резерв — аьхки оахаш дола лаьтташ да. ССКП ЦК-си СССР-а Министрий Советои массаза а белгалдаьхад аьхки аьхача лаьттан тIа, хьалха хьайоала культураш, хьалха хьайоала коартолаш, вIашагIъийна вико-кем, доакъарийна а хьайбаш доажаде а рожь, кхыдараш, дIадер экономически пайдане хилар. Цу гIулакхо колхозашкеи совхозашкеи торо хулийт, тIафоагIача шерашка ялатии а кхычакультураи а хьувкъам ца хилар кхерам а боацаш, совлен дуккха юртооахама продукци яккха. Из мероприяти нийса а пайдане а хилар бакъду масалаш кхы а дуккха доаладе йиш я.

Иштта, Минске областерча «Гастелло» цIерагIча колхозо ше аьхки аьхача лаьттан тIара шортта моша доакъар доаккх. 1957 шера укхаза 400 гектар аьхки аьхача лаьттан тIа дIайийнача хьажкIехи, люпинати, кхыча доакъарий культурехи 10 эзар тонн моша доакъар даьккхад. 1957 шера аьхки аьхача лаьтташ тIа хьалха хьайоала коартоли, вико-кеми, хьажкIаши, кхыйола культураши дIайийнача Московски областерча Кунцевски районерча Октябрьски революцен цIерагIча колхозо хIара гектара тIара совнагIа 2640 доакъарий единиц яьккхар. Цу районерча ерригача колхозашка аьхки аьха лаьтташ хIамаш дIайийна да. Цу лаьттан тIара совнагIа дуккха продукци яккхарал совгIа, колхозаша гурахьа дувча ялатий лакхера хьувкъамаш ийду. 1957 шера районерча колхозаша аьхки аьхача лаьтташ тIа дIадийнача гурахьа дувча ялатий хIара гектара тIара 18,6 центнер яьккхар.

Цхьабакъда, тIоадал йолча зонан дуккхача районашка аьхки аьхача, хIама дIайийнача лаьттай бе беззача бесса лоархIам а бац, дерригача аха мегаргдолча лаьттах пайда во а эц.

1957 шера РСФСР-еи, Украинан Полесьянеи Iаьржа доацача лаьттай зоний районашка, Белорусски ССР-а, Эстонски ССР-а оахаш а пайда эцаш а 30 млн. гектарал совгIа лаьтта да, цох 5 млн. гектар совгIа аьхки аьха лаьтта дар.

Нагахьа цу лаьттах люпин, хьалха хьайоала коартол, е вико-кема а гороха-кема а смесаш дIа а ювш, пайда ийцача, колхозашеи совхозашеи совнагIа миллионаш тоннаш юртабоахама продукци йоаккхаргьяр.

Кхыча беса да, кхоачам балла тIоадал йоацача зонашка, масала, Казахстане, СибарегIа, КъулбехьеIн Урале, Поволжье, Украинан Къулбехье Iилманца а практикаца а гучадаьккха да тешамболлаш дика ялаташ хьувкъийтарна аьхки аьха лаьтташ дезилга, аьхки аьхача Iаьржача лаьтташ тIа тайп-тайпара культураш нийсса дIае езилга. Цу зоне Iаьржа лаьтташ аьхки ахар — оасар ца хилийтара а тIоадал совъяккхарна а эша керттера гIулакх да.

Кхера везац. аьхки аьхача Iаьржача лаьттан тIа дикагIа пайдане дола тайп-тайпара ялаташ дIадерца цхьаццайолча моттигашка ялат, дIадувш дола лаьтташ кIезиглургхиларах. Цу гIулакхо, шеко йоацаш, ялата валови сбор лакхъергья.

Ялата валови сбор лакхъяра йоккха резерв я чуэцача хана ялат доа ца дара тIехьа лоаттабу къовсам.

Цу гIулакха тIехь ССКП ЦК-аси СССР-а Министрий Советои цIаькха а хьалхадоаккх юрта боахама болхлошта 1958 шера раздельни ялат чуэцар шерде дезилга. Цу прогрессивни способаца ялат чуэцара кхоачамбалла машинаш я юрта боахама доалахьа. Укх шера вайга йизза торо я, ший бокъонах, масса районашка дерригa ялаташ раздельни способах чуэца. Цу гIулакхо ялат довлга лоархIамболлаш лоах а дергда, хIаьта колхозаштеи паччахьалкхеннеи совнагIа бIаь миллионаш пунт ялата а лургда.

Агротехникан дикагIа йола приемаш лелаярцеи дика ялаташ кхедеча мастерий опытацеи, перерабатывающи промышленность бедалца йизза Iалашъярна, 1958 шера, дIахо технически культурай — боамбе, шекара свеклай, лёна-долгунца, кIомала, кхычар производство лакхъяр Iалашде деза.

Колхозашкеи совхозашкеи коартолаши овощаши мамогга ебае еза. Ха деза коартол наха кхачанна эшаш йола лоархIамера продукт хилар а, иззамо дукхагIа йолча районашка животноводствон доакъара база гIоагIъярна эшача культурех, керттера культура из хилар а.

Наьха вахар а боахам а тоабаларца чехкка дегIадоагIа сомаш, баьца комараш, комсаш яар.

Уж мах бола продукташ ебае а кийчъе а йоккха торонаш йолаш ба вай мохк.

ЛоархIамера декхар да колхозашка, совхозашка, колхозникийи, болхлойи, гIулакхерабарийи бешамашка сомий гаьнаш, комараш, комсаш дIайогIилга мамогга шердар. Сомийи комсийи бешамашта гIулакх делгеи цар хьувкъам лакхбелгеи дикка тоаде деза.

ССКП ЦК-си СССР Министрий Советои белгалдаккханза даргдоацаш лоархI, колхозийи совхозийи дерригa доахан дебар дегIадоаладелгеи, цар продуктивность айъярнеи долча керттерча гIулаккхех цаI доакъарий база чIоагIъяр хилар, керттерча даькъа хьажкIаш дIаер шерра юкъе доаладарца. ХIанз эшаш дац из культура чIоагIа лоархIаме хилар дIахайтар. Из бокъонца дIахьекхад къаьст-къастача колхозашеи совхозашеи балха тIа баькхача земал совгIа, бIарччача областей а краяй а республикай а балхаца.

Партийни, советски, юрта-боахама органий декхар да, хьажкIаш дукхагIа яхарна колхозашта гIо дар, мехка ерригача районашка цу культуран лакхара хьувкъамаш дахар.

Шура а дулх а даккхарна оттаяь планаш кхоачашъярна моша доакъар соахкарчул 2—3-за дукхагIа хилиита деза. Из декхар кхоачашде йиш я ялат дIадер шердарца, керттерча даькъе хьажкIаш хьувкъар лакхдарца. Из гIулакх цхьаккха а кхыча культуро кхоачашдергдац. 1958-ча шера гектара тIера 30 тонна гIадамаш а тIехь хьекха моша хьажкIаш яхар, вай мехка ерригача районашка юкъера хьувкъам лархIа безаш ба.

Из доккха паччахьалкхен лоархIамера декхар да, из кхоачашдарга хьежжа да дерригa хьайоаи боахама гIулакхаш дегIадоаладара гIулакх Iалашдар, шура, дулх вай мехка даккхар лакхдара гIо деш да из.

ХьажкIашца цхьана кхыйола культураш дIаер а, шеръяр а, къаьстта доакъарии кхыйола культураш хьувкъар Iалашде деза, цу даькъе клевер, люцерна, вико-овсяной, бобово-овсяной вIашагIкхиитача хIамашца, люпина кхыйола кхей хьисапереи злаковии культураш хьувкъар Iалашдеш. Укхаза болх цхьан тайпара бе йишъяц, гIулакх боахамхочо санна леладе деза, моттигерча гIулакхашка хьажжаи цигарча хьалашка хьажжаи. Клевер, люцерна, тимофеевка, люпин, кхыйола а кхеи хьисапереи злаковии баьцаш дика дегIаухача а цар дика хьувкъам луча а, колхозаштеи совхозаштеи махулла новкъостал де деза уж дIаюв моттигаш шеръярна, керттерча даькъе цу культурай хьувкъар айдарна новкъостал а деш.

ССКП ЦК-си СССР-а Министрий Советои тIехьадаккха йиш йоацаш декхар оттаду, 1958 шера денз ерригача колхозашка а совхозашка а духхьал доахан кхабара боахамаш леладарал совгIа, доакъарий культураш бакъахьа пайда эцаш кийчъеш, хьажкIаш Iалашъярца, кхейи злаковии баьцех яьккха йол, хьажкIийи кхейи тайпах йолча баьцех силос йоллаш цар шоай доакъарий кийчо хиланза ярг ца хилар. Хоададаь дIадаккха дезаш да, дуккхача колхозашеи совхозашеи доахан кхабара планаш хьатIаккхухьаш долча доакъарех доахан кхоабаргдолаш увттаелга. Колхоза, совхоза е паччахьалкхен а хьашт долаш дац из. ХIара колхозеи совхозеи йиззача рационах доахан кхаба йиш йолаш доакъар Iалашдеш вIашагIдолла деза гIулакх. Вай мехка хIара колхоза а совхоза а из торо йолаш я.

ССКП ЦК-си СССР-а Министрий Советои клохозий, МТС-й, совхозий хьалхале лелаерий, партийни, советски, юрта боахамий органий уйла тIаерзаю, дIахо дулх, шура яккхар айдарна, духхьал хьайбай боахам айбаь ца Iеш доахане оалхазарийи дерригa тайпаш, 100 гектар юртабоахама лаьттанга диллача дебадеш айдарна. Цунца махулла дукхагIа пайда эца беза хIара республике а областе а дукхагIа дебаде йиш йола доахана тайпаш леладарца.

ДIахо доахан дебадар керттерча даькъе колхозашкеи совхозашкеи леладе деза, хIана аьлча хьайбаш леладара гIулакха валовии товарнии продукци сиха дегIайоалаеш хиларна доккхий боахамаш леладар пайданах хилар балха тIа баькхача земо сийрдда хьахьекха хиларах.

Укх тIеххьарча шерашка дукхача колхозашеи совхозашеи керттера уйла тIаяхийта хиннай хIара Iаттагара шура яккхар айдарна, цу гIулакхаца айдаьд цар шура дукхагIа яккхар. Из бакъахьара гIулакх да. ДIахо а лакхде деза хьайбаш леладар дIахо айделга, дукхагIа хилийта деза шура яккхар. ХIаьта, колхозашеи совхозашеи шура яккхар айдарал совгIа, шурий хьоанал айъе а еза. Iаттагара яьккхача шурий дукхала лоархIам баь ца Iеш, цу шурий хьоанала учет лелае еза, ха деза хьоанал сенах хьахул, цунца шурий хьоанал айяра чотах деттача доахана продуктивность айярна.

ХIанз, шуреи шурий продукташи бахача наха дIаехар лакхденнача хана, уж царца бизза Iалашбара декхар кхоачашдарна декхар хьалхашка оттадаьча хана, вай дIахо а айде деза валови шура яккхар, хIаьта из кхоачашде вайна могаргда нагахьа хьайбай продуктивность айярца хоадамболлаш цар дукхал айдойя. Блгалдаккха дезаш да, укх тIеххьарча шерашка доахан дебар шорта лелилга. Цунца цхьадолча боахамашка деш да, Iаттагара шура дукхагIа яккхар айдарна, доахан кIезигдеш болх лелабар, дика кхоабаш леладича во ца луш шура лургйола а дахкаргдола а доахан дулха дIателаш болх лелабар.

Кхетаде дезаш да, шура яккхар айдара чотах дукхагIа йолча колхозашкеи совхозашкеи 100 гектар лаьттанга диллача 300—400 центнер шура яккхар Iалашде йишйоацилга. Республикай, краяй, областей, районий, колхозий, совхозий шура луш дола доахан дебадарна дика гIулакхаш карагIдувлара лоархIам кхыча тайпара бе ха хьаэттай. Яхь лелаяра котало яьккха хилар лархIа йиш яц духхьал цхьа шура яккхарах. Котало йоакх, дика хьоанал а йолаш дукха шура яккхаро, цунца дукхагIа доахан долаш, хIаьта 100 гектар юртбоахама лаьттанга диллача дукхагIа шура йоаккхачо. Мехка цхьайолча районашка доахана дукхал айярна лоаттабе беза къовсам ца лелабеш хилар хьахьокх укх тайпарча бакъдарaша.

Российски Федерацен, Украински ССР, Молдавски ССР, Белорусски ССР, Литовски ССР, Узбекски ССР дукхача колхозашкеи совхозашкеи укх тIеххьарча кхаь шера шура яккхар шозза совгIа айдаь дале, из а цхьан Iаттагара 500—1000 килограмм шура яккхарца, цунца доахан дебадар 20—40 процент а долаш хиннадале, Эстонски ССР, Киргизски ССР, Казахски ССР, Армянски ССР цу ханна вIалла а дийбадац доахан. Азербайджански ССР, Грузински ССР, Латвийски ССР, Туркменски ССР, Таджикски ССР, Алма-Атински, Актюбински областешка шура дукхагIа яккхар лакхденнад духхьал цхьан Iаттагара шура дукхагIа яккхар айдаларца, из хиннад цига доахан ца дебарал совгIа уж кIезиглушшехь а.

Шуреи шурии продукташи наха эшаш хилар дикагIа Iалашдарна, тIехьа тIадоагIача шерашка а шура а дулх а даккхар лакхде йиш хилийтарна, вай кхоачашде деза хоадамболлаш доахан дукхагIа хилийтара гIулакх.

Вай мехка ерригача районашка цхьатарра хила йиш яц 100 гектар юртбоахама лаьттан тIа доахан хилар, хIара зонан лоархIам бе беза. Укх гарггаIарча 3—4 шера дола декхар санна оттаде деза, хIара зонан 100 гектар юрта боахама лаьттанга диллача укх лохехьара доахан хургдолаш: шура йоаха доахан леладар дика даьржача районашка, масала РСФСР центральни областашка санна, Украинан, Белоруссен, Прибалтикан цхьайолча областашка—хIара 100 гектар юрта боахама лаьтта 20—25 етт. Грузе, Азербайджане, Армене, Молдаве — 15—20 етт лелабе беза 100 гектара юрта боахама лаьтта. Казахстан, Киргизи, Узбекистан, Туркмени, Таджикистан, Ставропольски край, Оренбургски, Читински, иштта РСФСР кхыча областашка, жаи дулха леладу доахани дебаде йиш йолча районашка шура луш дола доахан кIезигагIа хила а тарлургда.

Бакъахьа лелаш я шинараш кхедарна къаьстта бригадаши фермаши вIашагIъетта колхозаши совхозаши, цар дика йиш хулийт дика шура луш дола доахан хилийтарна. Хоадамболлаш соцаде деза колхозий а паччахьалкхен а хьашташта духхьал дар санна а, боахама гIулакха зене дар санна а, шура луш дола доахан дебадергдолаш дола шинараш доаделга.

Иштта, дага кхаба деза дулха проблема кхоачашъяр доахан деба ца дича кхоачашъе йиш ца хилар. Доахан дукхагIа дебадарца дукхагIа хьахургда кагий доахан, кхаба дукхагIа сыргIилгаш чуоттае йиш я, цунах дукхагIа хургда дулх доаккхилга дегIадоаладар. Цунца хоадамболлаш дIадаккха деза, боахама хьисапера доаца, во, паччахьалкхен доаца гIулакхаш, колхозашеи совхозашеи дулха комбинаташка Iаьсий ца а кхоабаш, гIийла а долаш дIателаш хилар. Iаьсий кхабар леладе деза, цар фунага хьажжа, цар доакъарех дикагIа пайда эцаш а уж дика дулхал доагIача ханага кхаччалца кхоабаш. Укх шерара Iаьсий доаделга соцаде деза, уж шин шерага кхаччалца кхаба деза, хIаьта цхьадолча боахамашка кхаь шерага кхаччалца а леладе деза.

Дукха доаду кагий долаш доахан колхозхой, болхлой, гIулакхерча наьха боахамашка, хIана аьлча доккха хиллалца уж кхаба цар цкъазза йиш ца хиларах. Ханал хьалха уж доадар ца хулийташ соцаде йиш я, колхозашеи совхозашеи Iаьсий эцар а уж кхабар а шердойя.

(ДIахододар 3-ча оагIо тIа.)

# Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитетеи ССР Союза Министрий Советеи

# КХАЙКАРАЛ

(Йистедоалар)

Иштта болх лелабаьб Российски Федерацен дукхача областашка, иштта кхыча республикашка а, цу даькъе Молдавски ССР, Украински ССР, цо йиш хилийтар колхозашка а совхозашка а бежан дулх даккхар айдарна, цунца фермашка хьайбаш деба а дир.

Иштта дагалоаттаде деза доахана дерригa тайпаш дукхагІа хилар айдаро лаьтта тоадарна эша органически хІамаш дукхагІа хилийтар айдеш хилар, хІаьта из чІоагІа лоархІам болаш да ерригa юрта-боахама культураш дика хьуз къарна. ХІанз укх сахьате колхозашеи совхозашеи дукха дІаех паччахьалкхенгара минеральни удобренеш. Цу ханна, царегІ дукхагІчар цхьаккха хІама дац кхо гулдарна а из бакъахьа леладарна а, хІаьта массанена а ховчогІ дІаювча хІамашта мел эша пайдана дола хІама доал цох — азот, фосфор, калий.

ХІара колхози совхози декхарийла я кхо гулдара гІулакх леладе, компосташ е, цу гІулакха доаханна кІалхьарцар кагийча чах а торфах а иштта кхычарегІ а деш. Колхозашкеи совхозашкеи кхо леладу моттигаш хила еза, кхо бакъахьа вІашкадетта деза, цун пайдана дола хІамаш довргдоацаш.

1958-ча шера вай хоадамболлаш дукхагІа айде деза дулх даккхар. Из вайга кхоачашдулургда эггара хьалха хьакхарч дегІайоалаярца, цхьан шера шозза совгІа дулх даккхар цар Іалашдеш хиларца. Смоленски областан колхозашеи совхозашеи 1957 шера, кагий хьакхарч цкъа яхкаргйолаш пайда эцарца, хьахинна хурскаш бакъахьа кхабар вІашагІдолларца, колхозашка хьакхарч ебар 2,6-ззеи айдаьд, совхозашка а шозза гаргга ебаьй уж 1956 шерага диллача, цохцарга йиш хилар 1956-ча шерачул 1,8-за дукхагІа паччахьалкхенга дулх дохка а дІадала а. Цунца областан колхозащеи совхозашеи дикка лохдир хьакхий дулх даккхарца шоай дІадодар, хьакхарч лелаярагІ доаккхий пайдаш а даьхар, из кхоачашдаьд цар хьакхарч лагерни хьисапаца лелаеш а коартолий кхашка йоажаеш а. ДІадахача шера областан колхозий хьакхарча лелаярагІ хинна пайдаш 150 миллион сом ба, 1956-ча шера уж пайдаш 36,5 миллион сом мара ца хиннача метте.

1957-ча шера Смоленски областан колхозашеи совхозашеи даьр, хІара области а республика а кхоачашде йиш йолаш да, нагахьа цар хьакхарч ебаяра гІулакх бокъонца каралоаце.

Хьакхарч лелаяр хоадамболлаш айдеш, вай къаьстта уйла тІаяхийта еза сов ерста йоаца хьакхарч кхеярна, хІана аьлча дерста хьакхий дулх массане а дуаш ца хиларагІ, хІаьта кІеззига гІийло дола дулх вай мехка дукхагІа йолча районашка хила йиш хиларца. Цунца гІийла йола хьакхарч кхеяр колхозаштеи совхозаштеи кІезигагІ хІама дІадодаш пайданагІ а я. Цудухьа геттара бакъахьа да Латвен, Эстонен, Литван, РСФСР Московски, Новгородски, Тамбовски, Пензенски, областий колхозашеи совхозашеи шоаш мел доаккхача хьакхий дулхагІ 30—60 процент гІийла хьакхий дулх доаккхаш болх бар.

ССКП ЦК-си СССР Министрий Советои лоархІ 1957 шера жа леладелгеи, тха доккхилгеи кІезиг-дукха лакхденна дале а жа леладе вай йолча йоккхача торонех бизза пайда ца эцаш хилар, хІаьта из лоархІаме дола доахан леладара гІулакх вай мехка дукхагІ йолча районашка доггІача тайпара доал ца дарах тІехьа диса хилар.

Партийни, советски, юрта боахама органаша, колхозаша, МТС-ша, совхозаша лоаццача хана дІадаккха деза жа дегІадоаларна тІехьадусаш хилар, хоадамболлаш кхоачашде деза жа дебаделга а тха дукхагІа доаккхалга а.

Из динза даргдац вай мехкарча къахьегамхошта маэшша дика зипаш далар дизза кхоачашдарна. Цунца диццалийта йиш яц, жа — дулх даккхар лакхдеш бола боккха хьаст хилар, хІаьта вай мехка дукхача районашка устагІан дулх кхыча дулхел дикагІа лерхІаш хилар.

ДукхагІа теркам тІабахийта беза коа тІара оалхазараш леладарна. Уж — касттa хьахулаш а дика пайда боалаш а дола хьайбай дакъа да, дукха къахьегам а, доакъар а, средстваш а ца эшаш, лоаццача хана дуккха дикагІа дола дулх даккха а мехка баха нах фуашца Іалашбе а йиш хулийташ. Цхьабакъда, дуккхача колхозашка а совхозашка а коа тІарча оалхазарий бе боагІа хам бац, котамаши хи тІа лела коа тІара оалхазараши лелае шоай йолча Іалаьмате йоккхача торонех хІанз а во пайда а эц. Цудухьа ССКП ЦК-си СССР-а Министрий Советои динза даргдоацаш лерхІ, колхозашеи совхозашеи 1958 шера котамаши коа тІара хи тІа лела оалхазараши 1957 шера хинначул 2—3 дебаде дезаш хилар. Из кхоачашде низ кхоачаргболаш декхар да, цудухьа из кхоачашде а толамца чакхдаккха а деза. Бе боагІашехь а мах ца беш дуташ да кроликаш лелаяр. Из боккха пайда луш бола боахама дакъа да. Дукхача колхозашеи совхозашеи дика толам болаш дукхача шерашка лелаю кроликаш, дукха хІама дІа ца додаш царех дукха дулхи доккхий пайдаши дувлаш. Цул совгІа, кроликех дика цІокийи петари а йоал.

Вай мехка даарий кхоачамаш кхы тІа а дукхагІа халийтарна боккха хьаст ба колхозийи совхозийи Іама чу чкъаьрий леладар. Дукха къахьега а ца дезаш долча цу юрта боахаман даькъо из дика, вІаштІехьа даьккхача, дукха пайда лургбадар. Дукха колхозаши совхозаши Іамех а хий чуийцача моттигех а чкъаьрий леладарна дика пайда ийбеш я, Іама тІехен хІара гектара тІара 10—15 центнер чкъаьрийи чкъаьрий леладеча Іама гектара тІара 7—10 эзар соми пайда эц цар.

Ханз, вай юрта боахам чехкка лакхлуш латтача хана, совлен хургдац нокхарий леладар дагадохийтар а. Модз вайна хиланза даргдоацаш да. Нокхарий леладар, дика вІаштІехьа даьккхачеи цунца безам болча наха из гІулакх леладичеи, боахамана чІоагІа пайдане, йоккхий доходаш ювлаш да. Нокхарий леладар иштта доккхача лоархІаме да сомаш, баьца комараш, кхыйола юрт — боахаман культураш хьувкъалга лакхдарна а. ХІаьта а юрта боахаман из дакъа дукхача колхозийи совхозийи хьалхале лелаераша боагІа лоархІам беш дац.

Юртбоахаман дерригa доакъош дегІадоаладе деза, укх гаргарча 2—3 шера хьашт мел да массайола продукташ вай ийерхочоа, города а юрта а къахьегамхошта хургйолаш.

Укх тІеххьарча шерашка юрташка шерра хьалъе йолаяьй хьайбашлеладе а кхыйола производственни а помещенеш, нах чубаха цІенош, общественни — вахара эша гІишлонаш. Из болам масса тайпара хьаллаца беза. Вай дарегІа а йолаш, дукха, дика гІишлонаш хьалъе еза. ССКП ЦК-си СССР-а Министрий Советои могаю гІишлонаш хьалъяр шер а деш, хІаьта иштта цу гІулакха тІехь леладеча массадолча совдарашца хьадда къовсам а лоаттабеш, гІишлонаш хьалъярна эшача моттигерча материалех шерра пайда ийбеча колхозий, МТС-ий, совхозий инициатива. Цу гІулакхо торо хулийт цу маьхах дукхагІа нах чубаха цІенош, хьайбаш леладе а кхыйола а гІишлонаш хьалъе. Юрташка школаш — интернаташ, берий яслеш а бешамаш а, бераш ду больницеш, клубаш, пекарнеш, общественни столовеш, банеш, тІехье йоацача къабеннача наха цІенош хьалде торонаш йола, уж хьалдара теркам тІабахийта беза ха хьаэттай.

ССКП Центральни Комитетои СССР-а Министрий Советои лерхІ хьалхашка оттадаь декхараш толамашца кхоачашдар Іалашдарна кертера дар — дика болх беча наха, дикача колхозашта, совхозашта, МТС-ашта, бригадашта карагІдаьннача ерригача колхозашкеи совхозашкеи кхоачаргдола гІулак де хар, цунца, карагІдаьннарий кердача бакъдарашца юрта боахаман дерригa доакъош кхы а дикагІа леладе, Іомаеш йола опыт йолаш йолча колхозе, совхозе, МТС-е юртбоахаман техника къаьстта дІахьокха ховш, пайда эца ховргдолаш нах Іомабе, дукхьал цунца латт дикадари из мишта карагІдаьннад дІахьокхари.

Партийни, советски, юртбоахаман органий болх дерригача кердачоа, дикачоа тІаберзабаь хила декхарийла ба. Цхьан колхозе Іоадаь дикадар вокхарга хІана кхачац? Дерригa гІулакх латт организаторски болх мела хиларах. Вай партийни организацеша шоай декхараш лерх кердадар каралаца аьнна тІакхайкар. ХІаьта из кІезга да. ТІакхайкарал совгІа, кердадар хьаллоацилга, вІаштІехьа даккха а деза.

ТІахьехам де дезачун къоастам ца беш хургдоацаш, колхоза дикача бригадан опыт цу колхоза ерригача бригадий опыт хургйолаш, дикача колхоза опыт цу районерча ерригача колхозий хургйолаш, дикача района опыт областерча ерригача районий опыт хургйолаш гІулакх оттаде деза. МоллагІча бригадан, колхоза е района дикадар сенах латт наха довзаш хила деза. Из дарна партийни хьалхале лелаераш, колхозий председателаш, МТС-йи совхозийи директораш, юрта боахаман специалисташ дикача боахамашка хьажа ухийталга вІаштІехьа даккха деза, кІезгача хана хьажарах кхоачам а ца беш, боахам лелабара опыт бокъонца къоастае а йовза а, цо даьха лакха хьокхамаш малагІча наькъаца, методаца даьхад довза деза. Иштта колхозе дика опыт бокъонца ейзачул тІехьагІа, районни болхлой дуккха ха яккха дикача колхозашка бахар, колхозникашца цхьана боахам тоабе бокъонца йола план оттаяр, малагІа гІулакхаш малагІча хана чакхдаха деза хьажар, цу балха е вокханна жоп хьан лургда оттадар пайдане хургда. Цхьабакъда, план оттаяьчул тІехьагІа кертерадар — из кхоачашъяр вІаштІехьа даккхара белгалъяьха мероприятеш практически денгара — денга мишта кхоачашъю хьажаш контроль лоттаяр да. Колхозе латтача гІулакхашка критически хьожаш а шийга дІабеннача балхах хІаранегара жоп хьадехаш а хила беза колхозхой. Дика опыт шерра дІайоаржаяра тІехьа лоаттабу къовсам латт дикача болхлой толамашкара района, области, республикан берригa юрта боахам юкъара хьаллакхбарах.

ССКП Центральни Комитетои СССР-а Министрий Советои ,хьалхагІа а санна, юрта боахам лакхбарна кертера дош — кадраш харжа хар лерхІ. Мехка юрта боахам юкъара лаьрхІача лакхбенна бале а, къаьст-къаьстача областашка, районашка, колхозашка, совхозашка юртбоахаман продукташ яхар чІоагІа эргаш да. Из эргало яшха йиш яц почвенни-климатически кхыйолча объективни хьалашца, уж хьалаш-м долаш да, кертерча даькъе из яха еза хьалхале лелае харца.

Почвенни-климатически хьалаш цхьатарра долча цхьан областе е кхыметтел цхьан районе вайна бІарга го йиш я колхозийи совхозийи тайп-тайпара балхан. Бригаданна, колхоза, совхоза, района юкъахьале лелаераш тайп-тайпана хилар да из.

Цудухьа хьалхале лелаерий партийни, советски, юртбоахаман кадраш санна, иштта болх вІаштІехьа баккхар шоайх тийшаь мел бола нах а дикагІа харжа хар, хьалха а санна, кертера дарех цаІ да.

ДІадахача диъ шера колхозашка, МТС-ашка, совхозашка бахийтаб итташ эзараш квалифицированни агрономаш, зоотехникаш, ветеринараш, инженераш, мелиоратораш, кхыбола специалисташ а. Дешарца шоаш Іомадаьр шоай балха юкъе доаладе, шоай балха участкан къаьстта дола хьалаш довза а цунца кхы чолханехь дола декхараш чакхдаха шоаш кийчбе а хайра царна. Юрта боахаман специалистех бокъонца пайда эца беза, шоашка дІаденнача гІулакха уж бехктокхаме хилар лакхде деза, царца дукхагІа дагабувла беза. Уж кадраш вай дошо фондаца — дикача практикашца-колхозий председателашца, МТС-йи совхозийи директорашца, отделенеи, фермай управляющешца, тракторни а кхай тІарча а бригадий бригадирашца цхьана юрта боахамана хьалхале лелаеча гІулакха тІехь, лаьттан тІара а хьайбаех а йоаха продукташ яхар лакхдара тІехь дола чолхане гІулакхаш шоай говзалца кхоачаш дулургдолаш я. Шоашта хьалхашка лаьтта декхараш довзаш, ховш кхоачашдерг хиларах, цу кадрех хІанз теша мегаргва. ХІанз торо а я, динза даргдоацаш а да инициатива махулла дукхагІа юрта боахаман хьалхале лелаерашка дІаялар, шоашта ховр а шоай опыт а балха тІехь бокъонца гуча якха цар торо хургйолаш.

Цхьабакъда, хІанз а ба вай мела бола колхозий председателаш. Кхетаде дезаш да, дикагІа хьакъал дола организатораш колхозий председателал увттабар — колхозаш организационни чІоагІъяра кертера декхар хинна хилар а хІанз долаш хилар а. Цунах ала доагІаш да, кадращца колхозаш чІоагІъяр — из цхьа лоаццача ханара гІулакх дац, боахамана хьалхале лелаеча хІара денна дола, эггара чІоагІагІа эша гІулакх да.

ХІара областан дукхача районашка хІанз а я тІехьа йисаь колхозаш. Вай геттара дукха къахьега деза ерригa колхозаши совхозаши дикагІчарна нийса хургйолаш тоае. Керда ехкача совхозий боахам дика вІашагІболлара чІоагІа уйла тІаяхийта еза. ХІаьта из дарна эггара хьалхагІа динза даргдоацаш да юргара организаторски болх тоабар, колхозхой, звеньевойш, бригадираш, колхозий председателаш йоакхо а еш кхетабар. Вай хІанз а цІенхоштта кхоачамбоацараш да нахаца, къаьстта колхозий хьалхале лелаеча кадрашца беча балха тІехь.

ССКП Центральни Комитетои СССР-а Министрий Советои партийни а советски а органий, юртарча берригача коммунистийи комсомольцийи къаьстта теркам тІабохийт колхозашца, МТС-ейи совхозийи болхлошца лелабу болх чоагІабарна. Советски саг — визза вола вай планаш увттаер ва, вай дерригa рузкъаш хьадер ва. Вай декхарийла да хІара колхозхочоа, маІачоа а кхалчоа а, артельни боахама да шийх хетаргвола гІулакх оттаде, ший гІулакх хиларах тарра, цо артельни боахама уйла ергйолаш. Юрта хьалкхийнай дикача наьха бІарчча арми. Юрта боахам дегІабоалабеш доккхий гІулакхаш карагІдаларах эзараш бола юртара къахьегамхой орденаши медалаши тийнна ба. Царна юкъе ба дика колхозхой, болхлой, звеньевойш, бригадираш, колхозий председателаш, совхозий директораш, агрономаш, зоотехникаш. Из боккха низ ба. Нагахь санна партийни организацеша хІара къахьегамхочунца везаш, цун дог айдеш гІулакх леладой, колхозийи совхозийи производство дегІайоалаяра дешаш къоастадеча из дукхагІа юкъе озе, тІаккха юрта творчески вахара кхы а дикагІа тоалургда. ХІаьта из юрта боахам дегІабоалабара планаш кхоачашъе кертера торо я.

Колхозашта, МТС-та, совхозашта 1958 шера хьалхашка латта декхараш кхоачашде чІоагІа болх бе беза. БІаьстанга кийчлулга а хьайбаш Іангара доахалга а дика чакхдаккха деза. Партийни организацеш, советски а юртбоахаман а органаш къаьстта уйла тІаяхийта декхарийла я кадраш Іомаяра, техникана ремонт яра, ги цІендара а лорадара а, кхыча балха кертерча дешашта а.

Новкъостий колхозхой, МТС-й а совхозий а болхлой, партийни, советски, юртбоахаман болхлой! Советски Союза Коммунистически партен Центральни Комитети ССР-а Союза Министрий Советы, укх письмоца шуга кхайкаш, теш 1958 шера юрта боахаман дерригa доакъош дІахо дегІадоаладеш а укх гаргарча хана бахача наьха цхьан сага сих дулх, шура, даьтта даккхарна Американ ВІашагІкхийттача Штаташта тІехьакхе аьнна юртабоахаман къахьегамхоша оттадаь декхар кхоачашде лоаттабеча къовсаме а оаш керда доккхий толамаш доахарг хиларах.

ССКП Центральни Комитети СССР-а Министрий Советы чІоагІа тешаш я, колхозий сий долча ахархоша, социалистически юрта боахаман боррригача къахьегамхоша юрта боахаман ерригa продукташ йоахалга лакхде дІахо а чІоагІа къовсам лоаттаберг хиларах, бахача наха, шортта продовольствии ейгача промышленностана бедали йоаккхаш дизза дакъа лоацаргхиларах.

**СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕН ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ**

**ССР-а СОЮЗА МИНИСТРИЙ СОВЕТ**

## Нохч-ГІалгІай АССР-гара Къамий Совете хоржамаш дара Окружной комиссеш чІоагІъярах бола

# Нохч-ГІалгІай АССР Оргкомитета соцам

«СССР-а Лакхехьарча Советe хоржамаш дара положенен» 47, 48, 49 статьяшка хьажжа Нохч - ГІалгІай АССР-гара Къамий Советe хоржамаш дара Окружной комиссеш чІоагІйойла общественни организацейи къахьегамхой обществайи укх лохехьара викалаш юкъе а болаш:

**№ 541 йолча Ленински хоржама округа Окружной хоржама комисси.**

Хоржама комиссен председатель — Антонина Федоровна **Горелова**—Нохч-ГІалгІай моттигерча промышленностани коммунальни боахамеи профессиональни организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель Иса Абдулмуслимович **Шаипов** — Нохч-ГІалгІай меттеи, литературани, историени Іилма-тохкама института Іилман а технически а болхлой коллективагара.

Хоржама комиссен секретарь — Галина Федоровна **Галкова** — Нохч - ГІалгІай культуран болхлой профессиональни союзагара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Татьяна Борисовна **Ермакова** — г. Грознен Ленински района № 7 йолча юкъерча школен болхлой коллективагара.

Георгий Андреевич **Гладких** — Лермонтова цІерагІча эрсий драман республикански театра болхлой коллективагара.

Ольга Ивановна **Кулешова**— Грозненски консервни завода болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Владимир Иванович **Оборин** — Грозненски Къахьегама ЦІеча Байракха мехкдаьттан института профессорско-преподавательски составагара, студенташкара, сотрудникашкара.

Надежда Михайловна **Александрова** — республикански больницан болхлой коллективагара.

Пацу Ахмадович **Ахмадов** — Нохч-ГІалгІай хлебопродуктай управленен болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Анатолий Васильевич **Бучанов** — «Красни Молот» яхача завода № 5 цеха болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Федор Павлович **Широков** — гаражни оборудованен завода болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

**№ 542 йолча Сталински хоржама округа Окружной хоржама комисси.**

Хоржама комиссен председатель Татьяна Георгиевна **Семенова** — Грозненски нефтеперерабатывающи завода болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Хоржама комиссен председатела заместитель Дмитрий Иванович **Соломатин** — «Октябрьнефть» промыслови управленен бурув тохара конторан болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Хоржама комиссен секретарь — Клеопатра Васильевна **Кондрашева**—Нохч-ГІалгІай мехкдаьттани химически промышленностан профессиональни союза болхлошкара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Александра Васильевна **Дагаева** — Нохч-ГІалгІай медицински болхлой профессиональни союзагара.

Фатима Заурбековна **Бузуртанова** — Грозненски мехкдаьттан Іилма-тохкама института болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Анна Саввишна **Кинева** — г. Грознен Октябрьски района № 9 йолча юкъерча школен болхлой коллективагара.

Анастасия Федоровна **Немцова** — Нохч-ГІалгІай экономически административни района Совнархоза нефтеперерабатывающи промышленностан управленен производственни-товарни конторан болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Якуб **Даудов** — «Грознефтегаз» нефтегазови Управленен № 1 йолча цеха болхлошкара, инженерий -технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Василий Тимофеевич **Белим** — «Октябрьнефть» яхача нефтепромыслови управленен 2-ча промысла болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Василий Борисович **Удалов** — Грозненски крекинг-завода болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Увойс **Батиев** — № 12 йолча треста 4-ча стройуправленен болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

**№ 543 йолча Орджоникидзевски хоржама округа окружной хоржама комисси.**

Хоржама комиссен председатель Михаил Иванович **Калугин** — Нохч-ГІалгІай мехкдаьттани химически промышленностан болхлой профессиональни союза организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель Ольга Николаевна **Иванченко** — г. Грознен Орджоникидзевски района № 46 йолча юкъера школен болхлой коллективагара.

Хоржама комиссен секретарь Павел Павлович **Балюк**—Орджоникидзевски районни коммунистически организацегара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Павел Кузьмич **Безлепкин** — Орджоникидзевски машин-наькъа Грозне станцен локомотивни депон болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Клавдия Моисеевна **Родина** — г. Грознен Орджоникидзевски района № 1 йолча поликлиникан болхлой коллективагара.

Михаил Данилович **Колесников** — «Кавэлектромонтаж» треста Грозненски строительно-монтажни управленен болхлошкара, инженерий-технически блхлошкара, гІулакхерчаргара.

Григорий Минаевич **Евангулов** — машиннаькъа транспорта болхлой профессинальни союза Грозненски районни организацегара.

Баудин **Муртазалиев** — НГІАССР Оргкомитета мебельнии дахчах хІамаш ечеи промышленностан Управленен № 2 йолча мебельни фабрикан болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Мурад Ахмедович **Яндиев** — НГІАССР Оргкомитета моттигерча промышленностан Управленен столярни изделей завода болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Нина Ивановна **Черкасова** — Орджоникидзевски машиннаькъа 6-ча Грозненски наькъа дистанцен болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Тамара Саидовна **Яхшаатова** — культуран болхлой профессионални союза Нохч-ГІалгІай организацегара.

**№ 544 йолча Старопромысловски хоржаам округа Окружной хоржама комисси.**

Хоржама комиссен председатель — Василий Илларионович **Костыря** — Старопромысловски районни партийни организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель Хамсу Дакаевна **Дакаева** — Надтеречни коммунистически организацегара.

Хоржама комиссен секретарь Ильяс Абдуллаевич **Алмазов** — «Старогрознефть» Нефтепромыслови управленен бурув деттача конторан болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Татьяна Васильевна **Плешанова** — Ерригсоюзан Ленински Коммунистически Кагийча наьха Союза Нохч-ГІалгІай организацегара.

Нина Александровна **Ремескевич** — Ерригсоюзан Ленински Коммунистически Кагийча наьха Союза Старопромысловски ройонни организацегара.

Якуб Шамсудович **Шахиров** — Надтеречни района, Надтеречни дулха-шурий совхоза 2-ча отделенен болхлошкара, боахама специалисташкара.

Анастасия Никифоровна **Мухортова** — г. Грознен Старопромысловски района № 10 йолча юкъерча школен болхлой коллективагара.

Усман Дуркаевич **Дуркаев** — Надтеречни района Гвардейски дулха-шурий совхоза кхоалагІча отделенен болхлошкара, юртбоахама специалисташкара.

Людмила Павловна **Калинина** — «Старогрознефть» нефтепромыслови управленен 2-ча промысла болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Анатолий Матвеевич **Ардиянц** — «Старогрознефть» нефтепромыслови управленен 4-ча промысла болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Павел Дмитриевич **Самохвалов** — «Грознефтеразведка» треста 15-ча участкан механически мастерскерча болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

**№ 545 йолча Курчалоевски хоржама округа Окружной хоржама комисси.**

Хоржама комиссен председатель Давыд Прокофьевич **Санько** — Курчалоевски районни Коммунистически организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель Ковсар Эльтимировна **Эльтимирова** — Ерригсоюзни Ленински Коммунистически Кагийча наьха Союза Саясановски районни организацегара.

Хоржама комиссен секретерь — Алимхаджи Халидович **Тайсумов** — культуран болхлой профессиональни союза Курчалоевски районни организацегара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Магомед Исмайлович **Абубакаров** — Курчалоевски машинотракторни станцен болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Абузаид Тамагович **Тамагов** — Курчалоевски района Куйбышева цІерагІча колхоза колхозхошкара.

Хавра **Эльтиева** — Курчалоевски района Ленина цІерагІча колхоза колхозхошкара.

Анна Владимировна **Стоянова** — Ножай-юртовски района Сивухски йизза йоацча юкъерча школен болхлой коллективагара.

Сельмурза Зелимханович **Зелимханов** — Ножай-юртовски района Ленина цІерагІча колхоза колхозхошкара.

Есамат **Саиева** — Ножай-юртовски района Асламбек Шерипова цІерагІча колхоза колхозхошкара.

Алхазур Темиралиевич **Бечуркаев** — Саясановски района Асламбек Шерипова цІерагІча колхоза колхозхошкара.

Григорий Анисимович **Климов** — Саясановски района Арменеи, Авиаценеи, Флотаи гІо деча ший мукъагІарча организацегара (ДОСААФ).

**№ 546 йолча Малгобекски хоржама округа Окружной хоржама комисси**

Хоржама комиссен председатель — Иван Алексеевич **Аванесов**, Малгобекски городской коммунистически организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель—Александр Филиппович Червов — Нохч-ГІалгІай мехкдаьттани химически промышленностан болхлой профессиональни союза организацегара.

Хоржама комиссен секретарь—Тамара Атобеевна **Кодзоева** — Назрановски района лорий отдела болхлошкара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Михаил Степанович **Сербин** — «Малгобекнефта» нефтепромыслови управленен разведочни кІоарга бурув тохара конторан болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Александр Михайлович **Кобыляцкий** — Малгобека города йистерча «Кавказ» яхача колхоза колхозхошкара.

Лидия Ибрагимовна **Шадыжева** — Назрановски юкъерча школен болхлой коллективагара.

Екатерина Николаевна **Мешкова** — Малгобекнефть нефтепромыслови Управленен 2-ча промысла болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Асят Абдулмажитовна **Гагиева** — «Ингушски» совхоза 1-ча отделенен болхлошкара, юрта боахама специалисташкара.

Исса Ахметович **Абадиев** — Назрановски совхоза болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Владимир Яковлевич **Бородин** — «Малгобекнефть» нефтепромыслови Управленен 1-ча промысла болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

Габо Ботоевич **Хамхоев** — Назрановски совхоза Яндырски отделенен болхлошкара, юрта боахама специалисташкара, гІулакхерчаргара.

**№ 547 йолча Наурски хоржама округа Окружной хоржама комисси**

Хоржама комиссен председатель Евдокия Акимовна **Изварина** — Наурски района Кировски машиний - тракторий станцен болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гІулакхерчаргара.

(ДІахододар 4-ча оагІа тІа)

## Нохч-ГIалгIай АССР-гара Къамий Совете хоржамаш дара Окружной комиссеш чIоагIъярах бола

# Нохч-ГIалгIай АССР-а Оргкомитета соцам

Хоржама комиссен председатела заместитель — Георгий Иванович **Илюхин** — Наурски районни коммунистически организацегара.

Хоржама комиссен секретарь — Александра Павловна **Столярова** — Шелковски районни больницан болхлой коллективагара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Вера Владимировна **Шабловская** — медицински болхлой профессиональни союза Нохч - ГIалгIай организацегара.

Татьяна Тихоновна **Толоконникова**—Наурски районни Калиновски виноградно - винодельчески совхоза 1-ча отделенен болхлошкара, юрта боахама болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Александр Яковлевич **Бирюков** — Шелковски района Ново-Щедрински юкъерча школен болхлой коллективагара.

Гама Гамаевич **Гамаев** — Шелковски района Кирова цIерагIча колхоза колхозхошкара.

Иван Абрамович **Черненко**— Шелковски района племенной жа леладеча № 6 йолча совхоза болхлошкара, юрта боахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

Анатолий Васильевич **Билетов** — Каргалински района «Красни Пахарь» яхача колхоза колхозшкара.

Евдокия Андреевна **Бондарева** — Каргалински района «Октябран 12 шу» яхача колхоза колхозхошкара.

Егор Куприянович **Ергушов** — Каргалински района Менжинске цIерагIча колхоза колхозхошкара.

**№ 548 йолча Гудермесски хоржама округа Окружной хоржама комисси**

Хоржама комиссен председатель Григорий Владимирович **Калагов** — культуран болхлой профессиональни союза Нохч-ГIалгIай организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель—Роза Алавдиевна **Дадаева** — Грозненски района Толстовски ворхI шерарча школен болхлой коллективагара.

Хоржама комиссен секретарь — Александра Яковлевна **Чередник** — Гудермесски совхоза болхлошкара, юрта боахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Фадей Игнатьевич **Семашко** — машин-наькъа транспорта болхлой профессиональни союза Грозненски районни организацегара.

Николай Михайлович **Кирьянов** — Совнархоза мехкдаьтта доаккхачеи газовии промышленностан Управленен Гудермесски бурув деттача конторан болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Михаил Иванович **Радченко** — Орджоникидзевски машиннаькъа Гудермесски станцен локомотивни депон болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Мария Ефимовна **Ланговая** — Грозненски района «Аргун» яхача колхоза колхозхошкара.

Мухади Шатоевич **Ужуков**— Грозненски района № 15 йолча Грозненски шурий совхоза болхлошкара, юртбоахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

Иван Пётрович **Таловеров** — Грозненски района 1-ча Мая цIерагIча колхоза колхозхошкара.

Фатима Саидовна **Берсанова** — Грозненски районни коммунистически организацегара.

Павел Григорьевич **Борисов** — Гудермесски районни больницан болхлой коллективагара.

**№ 549 йолча Сунженски хоржама округа Окружной хоржама комисси**

Хоржама комиссен председатель — Николай Григорьевич **Наумов** — Сунженски района Кирова цIерагIча колхоза колхозхошкара.

Хоржама комиссен председатела заместитель — Али Антоскевич **Нокастхоев** — Паччахьалкхен учрежденей болхлой профессиональни союза Нохч-ГIалгIай организацегара.

Хоржама комиссен секретарь — Евдокия Петровна **Муриенко** — Сунженски района Серноводски юкъерча школен болхлой коллективагара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Павел Кузьмич **Тихоновский** — Сунженски района Нестеровски машиний - тракторий станцен болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Магомед Юсупович **Сагов** — Ерригсоюзни Ленински Коммунистически Кагийча наьха Союза Первомайски районни организацегара.

Папило Саввич **Табако** — юрта боахамеи заготовкайи болхлой а гIулакхерчар а профессиональни союза Нохч-ГIалгIай оргнизацегара.

Александр Владимирович **Истратов** — Сунженски районни коммунистически организацегара.

Ольга Алексеевна **Казакова** —Сунженски районни Ассински консервни завода болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Дунда Магомедович **Бесаев** — Первомайски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза колхозхошкара.

Василий Архипович **Гордиенко** — Первомайски района Ленина цIерагIча колхоза колхозхошкара.

Пелагея Ивановна **Борисенко** — Сунженски района XIX-ча партсъезда цIерагIча колхоза колхозхошкара.

**№ 550 йолча Урус-Мартановски хоржама округа Окружной хоржама комисси**

Хоржама комиссен председатель — Семен Иванович **Васильников** — Урус-Мартановски районни коммунистически организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель Александра Абрамовна **Ивон**—Лакхехьарча школени, Iилман учреждениейи, просвещенеи профессиональни союза Урус-Мартановски районни организацегара.

Хоржама комиссен секретарь — Саид Казалиевич **Казалиев** — Ачхой - Мартановски района Новосельски виноградно-винодельчески совхоза болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Анна Васильевна **Аристова**— Урус - Мартановски района Красноармейски совхоза 1-ча отделенен болхлошкара, юрта-боахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

Дауд Шахмурзаевич **Элиханов** — Урус-Мартановски района Красноармейски совхоза болхлошкара, инженерий-технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Алаудин Дасиевич **Шаипов**— Урус - Мартановски района Красноармейски совхоза болхлошкара, юрта - боахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

Хасмахьамад Межиевич **Межиев** — Советски района «Октябран 40 шу» яхача колхоза колхозхошкара.

Завен Ефремович **Богдасарян** — Советски районни больницан болхлой коллективагара.

Семен Ефремович **Ивлев** — юрта-боахамамеи заготовкайи болхлой а гIулакхерчар а профессиональни союза Нохч-ГIалгIай организацегара.

Евгений Павлович **Широков** — Ачхой-Мартановски района Лермонтовски совхоза ремонтни мастерскешкарча болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Мария Ивановна **Суслонова** — Урус-Мартановски района Красноармейски совхоза болхлошкара, юрта-боахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

**№ 551 йолча Шалински хоржама округа Окружной хоржама комисси**

Хоржама комиссен председатель — Христофор Архипович **Махитаров** — Шалински района «Джалка» яхача совхоза болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Хоржама комиссен председатела заместитель — Сайд-Ахьмад Асламбекович **Гацаев** — Веденски районни коммунистически организацегара.

Хоржама комиссен секретарь — Джунид Васильевич **Чапанов** — культуран болхлой Нохч-ГIалгIай профессиональни организацегара.

**Хоржама комиссен членаш:**

Хьамид Анасович **Бачагаев**— Веденски района Кедински йизза йоацача юкъерча школен болхлой коллективагара.

Хадижат Денисултановна **Музаева** — Веденски района Советски 7-ча съезда цIерагIча колхоза колхозхошкара.

Хьамид Кунтузович **Абубакаров** — Шалински совхоза 5-ча отделенен болхлошкара, юртабоахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

Тата Юнаевич **Джамалаев**— Шалински района — «Джалка» совхоза коллектива болхлошкара, инженерий - технически болхлошкара, гIулакхерчаргара.

Ираида Степановна **Фоменко** — Шалински районни больницан болхлой коллективагара.

Антонина Михайловна **Притупа** — просвещенен болхлойн, Iилман учрежденейи, лакхехьарча школейи болхлой профессиональни союза Веденски районни организацегара.

Просковья Гавриловна **Жижерина** — Шалински совхоза 1-ча отделенен болхлошкара, юртбоахама специалисташкара, гIулакхерчаргара.

Александр Михайлович **Кутарев** — юртбоахамеи заготовкайи болхлой а гIулакхерчар а профессиональни союза Нохч-ГIалгIай организацегара.

**Нохч-ГIалгIай АССР Оргкомитета председатель М. ГАЙРБЕКОВ.**

**Нохч-ГIалгIай АССР Оргкомитета секретарь М. КОМАРОВ.**

## Къамий Совете РСФСР-гара хоржамаш дарна Ставропольски Окружной хоржама комисси чIоагIъярах дола

# РСФСР-а Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

«СССР-а Лакхехьарча Совете хоржамаш дарах йолча положенен» 47-чеи, 48-чеи, 49-чеи статьяшка хьажжа чIоагIъю Къамий Совете РСФСР-гара хоржамаш дарна Ставропольски Окружной хоржама комисси общественни организацейи къахьегамхой обществайи яраш викалаш юкъе а болаш:

Хоржама комиссен председатель **Шаповал** Аким Павлович — Ставропольски коммунистически организацегара.

Хоржама комиссен председатела заместитель **Алышев** Николай Васильевич — Нохч-ГIалгIай профессиональни союзий областен Советагара.

Хоржама комиссен секретарь **Мироненко** Виктор Михайлович — Ерригсоюзни Кагирхой Ленински Коммунистически Союза Ставропольски организацегара.

**Хоржама комиссен членаш:**

**Авраменко** Анатолий Николаевич — «Свеклотара» яхача завода болхлошкареи, инженерно-технически болхлошкареи, гIулакхерчаргареи, Къилбаседан-ХIирий АССР-а город Орджоникидзе.

**Ахметов** Мусапи Хапитович — ГIаьбартой—Болкхарой АССР-а Чегемски районни коммунистически организацегара.

**Гуппоева** Светлана Шиховна — ГIаьбартой - Болкхарой АССР-а Советски района «Красни Балкари» яхача колхоза колхозникашкара.

**Зайцева** Анна Семеновна — Ставропольски краян Невинномысски района «Козьмински» яхача колхоза колхозникашкара.

**Магомедов** Расул Магомедович — Дагестански паччахьалкхен университета профессорашкареи хьехархошкареи.

**Муталибова** Шамсият — Дагестански АССР-а Хунзахски района Сталина цIерагIча колхоза колхозникашкара.

**Таболова** Зинаида Степановна —Къилбаседан-ХIирий юртбоахама института профессорашкареи хьехархошкареи.

**Чевичалов** Виктор Ефимович — «Старогрознефть» нефтепромыслови управленен шоллагIча промысла болхлошкареи, инженерно-технически болхлошкареи, гIулакхечаргареи, Нохч-ГIалгIай АССР.

**РСФСР-а Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. ТАРАСОВ**

**РСФСР-а Лакхехьарча Совета Президиума Секретарь И. ЗИМИН.**

Москва, 1958 шу, 20 январь.

# Дикача толамашца чакхъяккха еза культпросветучрежденей балха смотр

РСФСР-е гIолларча ССКП ЦК Бюроси РСФСР-а Министрий Советои 1957 ш. декабре денз 1958 ш. мае кхаччалца культпросветучрежденей балха Ерригроссийски общественни смотр чакхъяккха аьнна Соцам баьб.

Положене тIа яхача тайпара «хIара Культуран ЦIаи клуби, хIара библиотекеи, цIе уголоки, культурани салаIареи парки, кино-театри, киноустановкаши бокъонца йола культуран моттигаш хулийтилга, хIаьта дикагIа йолча предприятей, колхозий, совхозий МТС-й, юртарча а городашкарча а дикагIа болча наьхеи производстван дикача балхеи опыт дIакхайкаелга, массава а къахьегамца социалистически гIулакх долаш кхетаварна новкъостал делга, хIаьта политико-кхетама болх юрта а городе а коммунистически гIишлонаш хьалъяра декхарашца бувзам болаш хулийтилга чакхдаккхар» да смотр йира бахьан.

Культпросветучрежденей общественни смотраш къамий культура лакхъярна, юрта а городе а культпросветучрежденей болх тоабарна еш йола йоакхо я.

Вай республике смотр йирца дикка тоабеннаб культпросветучрежденей болх. Масала, Наурски, Гудермесски, Сунженски Урус-Мартановски, иштта кхыйолча районашка юртбоахаман дикагIа болх берашца вIашагIбетталуш, дикагIа болх лелача боахаман предприятешка экскурсеш еш, тематически вечараш еш, докладашца, лекцешца, световой газетаца, гойтара агитацена районерча колхозий, МТС-ий, совхозий балхахи дика болх бечар опытахи, методехи, цар даьхача толамехи нах дIакхетабеш.

Шоай дикача балхаца, наха безаш хиларца белгалбаьнна дукха культпросвет болхлой ба вай республике. Царех ба — юрташкарча клубай заведующеш Качетков М., Крылевская Л., Дзортов Х., Очархаджиев Г., Шамаев М., Хасаров А., Ойсуев М., юрташкарча библиотекий заведующеш Мацкова М., Лисицкая А., Евлоева Д., Алиева Р., Мальсагов Х., Хамиев Х., киномеханикаш Емельянов М., Татаев Д., Алимов К., иштта кхыбараш а.

Бакъда, цу дикача балхага хьажжа кхоачамбоацараш а да республикерча цхьайолча районашка. Масала, Надтеречни, Ачхой-Мартановски, Шалински, Назрановски, Первомайски, Курчалоевски промышленностийи юртбоахамани практически декхарашца бувзам болаш культпросветучрежденеша культурни кхетама болх ца лелабарца. Цу районашка лоха хьокхамаш долаш чакхъяьлар культуран учрежденей смотр. Во лел Малгобекски района Аланскерча Культуран ЦIен болх. Диззача шера цхьа лекции цхьа тематически вечери мара яьяц цига. Художественни самодеятельностьи кружокаш а яц цига, хIаьта совхоза боахамах яздаь цхьа плакати, цхьа лозунги а корадергдац цига. Цул совгIа Культуран ЦIен болхалошта совхозо малагIа боахаман декхараш кхоачашду, малагIа хьокхамаш дахара болхлой коллективаша къовсам лелабу хац. Из болх во лелара бехке я моттигашкара партийнии советскии организацеш.

ХIара культпросветболхло декхарийла ва массавола колхозники, механизатори шоай балхах дIакхатабе, болх царна бовзийта.

Къахьегамхошта коммунистически кхетам бала декхарийла я вай библиотекаш. Смотр чакхъялацра дикка тоабаьб шоай болх дукхагIа йолча библиотекаша. Царех лархIа мегаргйолаш я Шалински района библиотека (заведующи новкъ. Алякина). Каст-каста дешархой конференцеши литературни вечераши ю цига, ХIаьта библиотека болхлоша животноводашца, дикагIа болх беш болча къахьегамхошца бувзам болаш лелабу шоай болх. Районерча цхьайолча колхозашка республике цIе хеза йолча божабеттархочун Аристова опыт ювцаш яьй цар дешархой конференцеш.

Дика лел новкъ. Евлоева заведующи йолча Наьсар-Керторча библиотека болх а. Масса хана бахача наха юкъе политико - массови болх а беш, 200 дешархо вIашагIтехав цо библиотеке. Библиотекера книжкаш дешараштa докладаш а беседаш а ешаш болх а бу Евлоевас.

Цхьабакъда, цхьайолча юрташкарча библиотекай болх хIанз а боаггIача тайпара лелабац, къаьстта книжкаш дешараш дукхагIа хилийтара болх. Масала, Первомайски районерча Лесогорски библиотеке 74 дешархо ва, хIаьта дIадахача диззача шера цхьа эзар гаргга мара деша книжка дехьадац цар библиотекера.

Во лел Сунженски районерча Троицкерча библиотека болх а. Дукхха эзараш нах цига бахе а, 350 дешархо мара вац цига, хIаьта массови мероприятеш а йиц библиотеко.

Смотр чакхйоалаш хIара нах бахача метте, хIара колхозника дезалга книжка дIакхоачаргдолаш тоаде деза библиотекай гIулакх.

Клубий а Культуран цIеной а болх сакъердамеи къахьегамхошка дика салоIаргдолаши лелабе беза. ЧIоагIа лоархIаме да цхьайолча клубашка вIашагIдехка «Вахара керда хоамаш», «Долла хIама ха безам ба» «Дуненна гоннахьа» яха дагахьа деша журналаш.

Лекцеш ешилга, политически агитаци елга чIоагIа во лел цхьайолча культпросветучрежденешка.

Лекцеш — эггара лоархIамегIа йола пропагандан форма я. Цудухьа культуран болхлой кхыйолча обществашца декхарийла ба мамогга лекционни пропаганда массайолча культпросветучрежденешка шеръе.

Культуран болхлоша къаьстта терко е еза кагирхой. Кагирхошца клубаша беш бола болх хила беза бокъонца бола обществан агитатсраш царех хургболаш, цар инициативах практически гIулакхаш леларгдолаш.

ДикагIа лелабе беза берашцара болх а. Каст-каста царна утренникаш а тайп-тайпара ловзараш а деш, хIаьта концерташи кинои хьокхаш а.

Къахьегамхошта кхетам баларна а царга культурно-салаIийтарна а чIоагIа лоархIаме я художественни самодеятельность. ХIаьта а цхьайолча районашка ловзарахи кино хьокхарахи кхоачамбеш ба. Къаьстта мела лел вай иллен искусство дегIайоалаяра болх.

ТIеххьарча хана, Нохч-ГIалгIай АССР юхаметтаоттаярца Ачхой-Мартановскии, Назрановскии, Урус-Мартановскии, иштта кхыйолчеи районашка вIашагIъеххай гIалгIайи нохчийи 40 художественни самодеятельноста, 400 гаргга саго дакъа лоацаш йола, коллективаш. Уж вIашагIйоахкар чIоагIа могаде дезаш гIулакх да, хIаьта а кхоачамболлаш лоархIаме леладац цхьайолча районашка уж вIашагIйохкилга. Цу коллективашца кIезига ба гIалгIайи нохчийи мехкарий. Из да царна юкъе беш бола культурно-кхетама болх, дIаяхача ханах юхедиса во гIулакхаш дIадоахилга мела леладар. Из бахьан долаш кхалнах общественно-политически балха юкъе эзабац. Уж кхоачамбоацараш ма-могга сихагIа дIадохилга де деза вай.

Йолаенна смотр дIачакхъялларца массайолча клубашка художественни самодятельность хургйолаш, хIаьта районашкарча Культуран ЦIеношка илли оала коллективаш хургйолаш дIабахьа беза культпросветучрежденей болх. Цу гIулакха доккха новкъостал де декхарийла ба музыкальни училища, школай, филармоне болхлой.

Дика репертуар вIашагIйолларна доккха гIо де декхарийла ба вай писателаши, поэташи, композитораши. Репертуара тIа керттера лоархIаш хила еза къахьегамеи, къамий доттагIлени, юрташкарча къахьегамхой бахарахи йола темаш.

Къахьегамхошта чIоагIа деза кино — эггара лоархIамегIа йола искусствон форма. ТIеххьарча хана кинофикацен болх тоабеннаб. Масала дIадахача шерарча 11 бетта йола валовой кино арахецара план 100,7% кхоачашъяьй. ХIаьта а Ножай-Юртовскии, Саясановскии, Малгобекскии, Назрановскии районашка план кхоачашъяьяц. ХьалхагIа санна нах леткъаш ба кино дика хьахьокхац яхаш. Кинопроката контора болх ларттIа ца леларах цхьайолча юрташка хьокхa лаьрхIа кино ца хьокхаш дус, е цунна меттел кхыдар хьокх, наха цунах тамашъяр бехке а дац.

ГIалгIайи нохчийи автономи юхаметтаоттаярца вайна хьалхашка эттад доккха декхар— Нохч-ГIалгIай къаман культура масса а оагIорахьа шеръелга. Цунах цхьадараш хIанзехьа а даь даьннад — Нохч-ГIалгIай халхареи иллени ансамбль вIашагIъеллай, бахача наха сийдеш, лоархIаш а я из. Каст-каста республикерча районашка дIа а ухаш гастролеш тел ансамбла. Хьалхара вIашагIделлад Нохч-ГIалгIай теникий театр, ший эггара хьалхара «Iалауддина тамашийна лампа» яха спектакль а оттаьй цо. Филармоне вIашагIъеллай Нохч-гIалгIай бригада, доккхийча толамашца театра искусство Iомаеш ба Ленинградски Островски цIерагIча театральни институте дешаш бола гIалгIайи нохчийи кагийнахи мехкарийи.

Укх шера вIашагIдолла лаьрхIа да Нохч-ГIалгIай драматически театри Тбилисски хореографически училище балетни студии. Цига кийчбергба гIалгIайи нохчийи халхара искусство лакхъергьяраш.

Уж коллективаш вIашагIйохкарца терко е еза Нохч-ГIалгIай иллеши, драматическии, музыкальнии, халхареи кружокаш вIашагIйохкара а.

Нохч-ГIалгIай къаман къахьегамхошта коммунистически кхетам баларна лоархIам болаш хилийта еза радиош, газеташ, книжкаш, наьна меттел ешаш йола беседаш, лекцеш. Из болх дIабахьарна юкъе оза еза моттигашкара интеллигенци, учителаш, агрономаш, писателаш, поэташ. Керттера моттиг лоацаш хила еза цу балхах наха марксистско-ленински кхетам лулга, дIаяхача ханах юхедиса во гIулакхаш леладеращца къовсам лелабелга, кхалнах общественно-политическии, культурно-массовии балха юкъе озар лакхделга.

Укх кердача декхарашка хьажжа тоабе беза шоаи болх вай театрашеи, филармонеи.

Лермонтова цIерагIча театре Октябра 40 шу дузаш оттаяьяр моттигерча драматурга Ксензова «Из хиннад Грозне» яха пьеса. Моттигерча темах из пьеса араялар массане а могадеш дика гIулакх да. Цхьабакъда, хила еззача тайпара дика-м хиннаяц из. Общественность догдоахаш я театра коллективо авторца цхьана пьеса кхоачамбоацараш дIа а даьха вай республика дIадахача коталон шерах дика спектакль язъерг хиларга. Театр декхарийла да дIахойодача хана актерий говзал лакхъергйолаш ший болх дIабахьа.

ЦIенхоштта бехк баккха беза Республикански Филармонех а. ХIана аьлча филармонен симфонически оркестро хIанз а кIезига увттаду юрташкарча районашкеи, болхлой поселкашкеи, студенташтеи, дешархоштеи концерташ. ЙоаггIача тайпара йоакхо яьяц филармоне арахьара хьатIаихача коллективашка республикерча къахьегамхошта концерташ увттадайтарна а. Уж деррига кхоачамбоацараш дIа а даьха йизза музыкальни культуран пропаганда центр е еза вай Филармонех.

Юрташкарча клубашта доккха новкъостал де декхарийла я вай профсоюзий клубаш. Клубий болх ладара лелилга да цхьайолча хана балхах дика кхеташ боацача наха хьалхале лелаелга. Цул совгIа кхыча балхара бехк а хинна дIабаьхараш а ухийт культпросветучрежденешка балха. Цудухьа юрташкарча культурни учрежденешка дийша а, болх безаш а, дика кийчбаь а бола болхлой ахийта беза вай.

1957 шера Культуран Управлене курсашкеи семинарашкеи кийчбаь 200 гаргга гIалгIайи нохчийи бахийтаб культуран учрежденешка болх бе. Цхьабакъда, моттигашка кадраш чIоагIъярна бола блох во лелабу цхьайолча районашка. Цудухьа 815 юрта болх бе бахийтача культпросвет болхлоех 340 саг хийцав. Цу тайпара гIулакх дIа а даькха болх булургбола нах балха тIа чIоагIбе беза уш дIа ца а ухийташ. Цар квалификаци а дешарабоарам а лакхлург болаш царна гIо де а деза, хIаьта квартирийи доагоча хIамани йоакхо е а еза.

Смотр дIачакхйоаллаш культуран учрежденеш хьалъелга а, тоаелга а сихде деза.

Цу гIулакха оарцагIабаьннача Наурски районерча Сталина цIерагIчеи, Грозненски районерча «1 Мая» цIерагIчеи, Каргалински районерча «Октябра 12 шу» яхачеи, «Горьке» цIерагIчеи колхозашкарчар инициатива чIоагIа лоархIаме а массане могае мегаргйолаш а я. Цар лаьрхIад дика клубаши, библиотекаши, берий яслеши, детсадаши, школаши хьалъе.

1958 шера дикка шерлургйолаш я культуран учрежденеш. Хьаелла лаьрхIа я цаI городскойи, цаI районнии, ялх юрташкареи, шиъ берийи библиотекаш, ийс юрташкара клуби гаьнарча даьгIешка божабоажорашта лаьрхIа дIа-юха уха кхо клуби, цхьа музыкальни школеи, цхьа художественни школеи, кхоъ аьхки кино хьокха моттиги, дукхагIа хургья стационарни киноустановкаши кинопередвижкаши.

Дукха ха йоаццаш хиннай республикерча культуран болхлой совещани. Совещане хиннараша кхайкам а бир массаболча республикерча культуран болхлошка, интеллигенцега, общественни организацешка. Цу кхайкама тIа йоах совещане гулбеннараша декабрьски ССКП ЦК Пленума Соцаман Ерригроссийски культуран болхлой совещане баьча Кхайкама жоп а луш, культуран болх ма-могга лакхбергба оаха.

СССР-а Лакхехьарча Советеи НГIАССР-а Лакхехьарча Советеи хоржамашта кийчо еча ханаца ниислуш я культуран учрежденей смотр йола ха. Цудухьа культуран учрежденей болхлой декхарийла ба агитбригадаш вIашагIа а ехкаш агитколлективашта иллюстративни материалаши литературеи кийч а деш ма-могга новкъостал де.

Клубашкеи, библиотекашкеи, агитпункташкеи избирателашта дувца деза социлистически строй кхыярел тIех хиларахи, социалистически демократехи, хIаьта вай мехка Советски Iаьдал эттача хана денз хиннача хувцамехи, вай мехка коммунистически партес хьалхале а лелаеш коммунизм хьалъяра лелабеча къовсамахи. Гойтара агитацеца, лекцешца, докладашца, беседашца, дагахьа дешача журналашца световой газеташца депутаталла болхача кандидаташца вIашагIбеттабаларца, иштта кхы йолча тайптайпарча формашца тоа а беш дIабахьа декхарийла я клубаши библиотекаши шоай болх.

Шеко яц, из Кхайкам мога а баь массаволча культуран болхлочои интеллигенцеси къахьегамхошта юкъе беш бола культуран болх тоабергхиларах, лакхача хьокхамашца партийни организацей хьалхаленца, Нохч-ГIалгIай АССР-а культура лакх а еш, йолаенна смотр чакхъяргхиларах.

**ТАТАЕВ, В.,**
**НГIАССР-а Оргкомитета Культуран Управленен начальник.**

**Редактор М. ЛЬЯНОВ.**

**НОХЧ-ГIАЛГIАЙ КНИГОТОРГА**

Ерригача магазинашка хьакхаьча йохкаш я къахьегама листокий макеташ — эрсийи, нохчийи, гIалгIайи меттала.
Мах цхьа шай ба.

**Нохч-ГIалгIай Книготорг.**

**АДРЕС РЕДАКЦИИ:** г. Грозный, ул. Сталина, 23, телефоны: редактора 2-07-01. отдела партийной жизни 2-41-23, 2-25-72, корректорской — 2-30-91.

СФ00229

Типография им. 11 августа 1918 года, проспект Революции 30/3.